МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ

ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

Географічний факультет

Кафедра географії та менеджменту туризму

ЛІТЕРАТУРНИЙ ТУРИЗМ – ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В М.ЧЕРНІВЦІ

Дипломна робота
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала: студентка 6 курсу 620 групи
напряму підготовки: «242 – Туризм»
ПАЛАМАРЧУК Дарія Михайлівна

Керівник: к. г. н., доцент
СКУТАР Тетяна Дмитрівна

До захисту допущено:

Протокол засідання кафедри №_____

від «____» _____2022 р.

Зав. кафедри _____
д.геогр.наук, доц. Король О.Д

Чернівці – 2022

ЗМІСТ

ВСТУП ... 3

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ЛІТЕРАТУРНОГО ТУРИЗМУ ... 5

1.1. Становлення літературного туризму ... 5

1.2. Поняття про екскурсії та їх класифікація. ... 7

1.3. Сутність літературних екскурсій, їх особливості. ... 11

Висновки до розділу 1. ... 12

РОЗДІЛ 2. ЛІТЕРАТУРНИЙ ТУРИЗМ У СВІТІ ТА В УКРАЇНІ ... 14

2.1. Сучасний стан організації літературного туризму в світі ... 14

2.2 Літературні фестивалі як форма масового туризму ... 17

2.3. Перспективи розвитку літературного туризму в Україні ... 21

Висновки до розділу 2. ... 29

РОЗДІЛ 3. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ ЛІТЕРАТУРНИХ ЕКСКУРСІЙ У М.ЧЕРНІВЦЯХ ... 31

3.1 Перспективи для розвитку літературного туризму в Чернівцях ... 31

3.2. Чернівці як столиця німецької та єврейської літератури ... 36

Висновки до розділу 3. ... 44

РОЗДІЛ 4. РОЗРОБКА ВЛАСНОГО ТУРИСТИЧНОГО ПРОДУКТУ ... 45

4.1. Конкурс «Слідами Букової землі» за романом Марії Матіос як рушій літературного туризму в Чернівцях. ... 45

4.2. Тематична екскурсія по місту Чернівці «Стежками лицаря Миколи Василька» ... 47

Висновки до розділу 4. ... 61

ВИСНОВКИ ... 62

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ... 63

ДОДАТКИ ... 67

ВСТУП

У світі вже давно практикують створення літературних турів, які щороку приваблюють фанатів та любителів літератури, що бажають духовного збагачення: пізнання місць і об’єктів, пов’язаних із письменниками, місцями їх життя та творчості.

Сьогодні туристичний ринок переповнений пропозиціями подорожей різних видів, тому туристичні фірми шукають нові можливості для продажу свого турпродукту. Одним із варіантів є проведення літературних екскурсій. З кожним роком таких споживачів більшає, але пропозицій на туристичному ринку майже немає. Цікавою передумовою створення туристичного продукту в місті Чернівцях є конкурс за романом-панорамою Марії Матіос «Букова земля». Цей роман є глибокою та чуттєвою сагою, події якою розвиваються впродовж 225-ти років, в ній переплітаються історії та перипетії з життя п'яти родин, які так чи інакше пов'язані з Буковинським краєм.

Необхідність реалізації інноваційних рішень для забезпечення конкурентоздатності туристичних підприємств в умовах високої конкуренції на ринку, обумовлюють *актуальність теми магістерської роботи* «Літературний туризм – перспективний напрям туристичної діяльності в м.Чернівцях». Тема магістерської роботи має практичне значення для задоволення пізнавальних та культурних потреб населення, способом створення нових маршрутів для проведення літературних екскурсій.

Мета магістерської роботи – дослідити сучасний стан розвитку літературного туризму в Україні й охарактеризувати літературні екскурсії як перспективний напрям туристичної діяльності в м.Черніцях.

Відповідно до мети було сформульовано *завдання магістерської роботи*:

- розкрити теоретичні основи вивчення літературного туризму;

- розкрити історію та дослідити сучасний стан організації літературного туризму в світі;

- проаналізувати стан і заходи щодо популяризації розвитку літературного туризму в Україні;

- охарактеризувати літературні туризм як перспективну форму екскурсійного обслуговування в м.Чернівцях.

Об'єктом дослідження є літературний туризм.

Предметом дослідження є сучасний стан літературного туризму та популяризація літературних екскурсій як перспективного напрямку туристичної діяльності в м. Чернівцях.

При написанні магістерської роботи використані такі методи дослідження: аналіз літературних та internet-джерел, метод спостереження, метод порівняння, метод аналізу і синтезу інформації, системний метод.

Обсяг та структура магістерської роботи.

Робота складається із вступу, чотирьох розділів, висновків, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Загальний обсяг роботи складає 66 сторінки машинописного тексту. Список використаних джерел включає найменувань.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ЛІТЕРАТУРНОГО ТУРИЗМУ

1.1. Становлення літературного туризму

Література та подорожі завжди були одними з найбільших захоплень цивілізованої людини у всі часи. Ці захоплення і досі відіграють важливу роль у формуванні та розширенні кругозору для нас.

Як література, так і подорожі мають спільні цілі – відповідають на потребу людини втекти від щоденної рутини життя. Тому в якийсь момент ці два поняття перетинаються та з'єднуються разом, утворюючи те, що сьогодні відомо як літературний туризм. Злиття цих двох світів, які водночас так далеко і близько один до одного, є продовження людського процесу пізнання себе та світу, що нас оточує.

Літературний туризм, як частина культурного, відносять до однієї з найстаріших форм туризму, що починає свій розвиток ще з періоду античності.

Тоді існувала ідея подорожувати з метою вшанування авторів і створених ними творів. Так, у V ст. до н.е. люди бажали побачити чудеса, які Геродот описав у своїй геніальній праці «Історія». Також у своїх працях Цицерон у I ст. до н.е. зазначав, що відвідував і споглядав могили письменників з пошаною, а могила Вергілія в Посіліппо стала туристичною атракцією.

Доба Просвітництва характеризується виникненням перших освітніх подорожей на території Європи. В той же час, розгортається створення екскурсій об'єктами культурної спадщини, слідами відомих письменників та місць їх поховання.

На початку XVIII ст. література та письменництво стають культурною цінністю. Саме тоді з'явилася безпрецедентна практика заохочення пам'яті поета у куточку поетів Вестмінстерського абатства. Письменники, що поховані або згадані в цих стінах мають особливий статус.

Бурхливий розвиток літературного туризму починається у Сполученому Королівстві Великобританії приблизно в другій половині вісімнадцятого століття і на початку дев'ятнадцятого століття. Саме тоді він почав розглядатися як дуже популярна форма подорожі тогочасної молоді. Згідно з історичними даними,

мандрівники почали відвідувати будинки, могили письменників, а також місця, описані у відомих віршах та романах. Протягом цього часу популярними напрямками були міста пов'язані з діяльністю Шекспіра, Вальтера Скотта та Шарлотти Бронте.

Згодом це явище досить швидко поширилося по Європі та Сполучених Штатах, привернувши увагу читачів різного віку, а також зацікавивши академічний світ. Часом також було розроблено численні наукові дослідження, книги та статті щодо обґрунтування важливості літературного туризму.

Проте, як і будь-яке популярне явище, літературний туризм піддавався критиці. Певні автори вважали цей вид туризму привласненням та заробітком на їх творчості. Хоча тогочасні думки розділилися, однак неможна ігнорувати користь, а саме популяризація та просування літератури в маси.

Однак активне поширення літературного туризму відносять до XXI ст., тому що тепер він з елітної трансформувався в масову форму туризму. На це вплинула шалена конкуренція, що справила стимулюючий ефект на створення нових та затребуваних маршрутів. Також з цим пов'язана поява літературних фестивалів, що залучають значну кількість мандрівників та розширили ареал літературного туризму. Сьогодні також процвітає індустрія товарів, пов’язаних з літературою (листівки, закладки, календарі та інші сувеніри, які часто можна придбати в літературних магазинах), що в свою чергу позитивно впливає на розвиток літературного туризму.

Такі темпи розвитку літературного напряму в туризму спонукав нову хвилю його досліджень. До прикладу Д. Герберт зазначав, що «літературний туризм – це вид туризму, пов'язаний з літературними місцями, а саме такими, що в свою чергу пов'язані з письменниками в їхньому реальному житті, і тими, що забезпечили умови для створення їхніх романів» [1].

Існують й інші тлумачення, зокрема, на думку Ш. Сквайєра «літературний туризм – це подорожі до місць, які асоціюються з книгами чи їх авторами; тут враховуються й фізичні прояви вигадах персонажів» [2].

Літературний туризм (книжковий туризм) — це різновид туризму, метою якого є відвідування місцевостей, пов'язаних зі всесвітньою літературною творчістю[3].

Також Батлером була розроблена типологія літературного туризму:

- місця, що вплинули чи надихнули автора на створення свого літературного твору;
- знакові місця, що безпосередньо згадуються у творі, чи ті, де відбуваються події, що описує автор;
- місця, які відвідували особисто письменники;
- місця, які приваблюють туристів подіями, що пов'язані з літературою [4].

Варто зрозуміти, що туристичні організації в поняття «літературний туризм» включають не лише звичайне відвідування атракцій, які дотичні до життя та творчості письменника, а й більш різнопланові та розгорнуті заходи.

Сучасний літературний турист активно залучений у семінарах, читаннях, лекціях літературознавців. Тому так важливо при організації літературного туру включати не лише проживання, трансфер, харчування, туроператор повинен організувати відвідування літературних симпозіумів, які стають причиною цієї подорожі [3].

Проте, не зважаючи на таку популярність, літературний туризм не є до кінця вивченим напрямком. А це означає, що той потенціал, який вміщує у себе ця частина галузі туризму, не використовується на всі сто відсотків.

1.2. Поняття про екскурсії та їх класифікація.

Термін «екскурсія» трансформується з моменту зародження самої екскурсії та не збирається припиняти цей процес. Вперше, хто розтлумачив це поняття був В. Даль: «Екскурсія – це проходка, прогулянка, вихід на пошук чогось, для збирання трав та ін.» [5].

У свою чергу, найбільш повним визначенням вважається те, яке дав Б. Ємельянов, а саме: «Екскурсія представляє собою цілеспрямований процес

пізнання навколишнього світу людиною, процес, який побудований на раніше підібраних об'єктах у природних умовах» [5].

Функціональне призначення екскурсії виділяють з початку її винекнення, а саме – відпочинок, дозвілля, підвищення культурного та пізнавального рівнів, розширення світогляду та спілкування з оточуючими.

Зміна лінії суті екскурсії веде й за собою цей шлях свого розвитку. Якщо спочатку екскурсія сприймалася як прогулянка, що ставить перед собою практичні завдання, до прикладу, пошук та вивчення лікувальних трав. То з часом перед екскурсією почали ставити й наукові завдання: виявлення для краєзнавчих музеїв експонатів. Саме ось ці «пошуки» тих нових форм самоосвіти, прагнення поліпшити виховну роботу, зробити її ефективнішою - висунули цю загальноосвітню мету екскурсій і перетворили її на один з видів культурно-просвітницької роботи.

На початку XX століття екскурсійна діяльність стала самостійним напрямком. Цьому значною мірою сприяв розвиток транспортних шляхів, туризму. Виникла можливість вільно подорожувати різними куточками світу, а також відправляти своїх дітей на навчання в інші країни.

У той же час зароджується активний розвиток екскурсійної діяльності, що привело до утворення різноманітних компаній, що займаються організацією та проведенням екскурсій.

Сьогодні ж екскурсію вважають закінченим і цілісним явищем, зі своїми специфічними функціями та ознаками, а також своєрідною індивідуальною методикою. За період своєї трансформації вона довершилася за змістом, методиками донесення інформації, своїми формами проведення та стала тим, що можна характеризувати як невід'ємна частина культурно-масової та ідейно-виховної роботи.

Екскурсія можна також назвати сумою взаємопов'язаних та обумовлюючих дій, які в свою чергу є різноманітними – від пересування групи по маршруту, руху відносно об'єктів, до спостереження пам'ятників, які включені в маршрут, а також пояснення, чому вони важливі.

Цілеспрямованими та осмисленими діями роблять саме поради екскурсовода.

Дії під час екскурсії поділяються на дві частини: діяльність екскурсовода та діяльність відвідувача. Діяльність туриста проходить у формі спостереження, дослідження, дослідження об'єктів. Діяльність екскурсовода включає багато дій, головне з яких підготовка та проведення екскурсій.

Специфічним видом діяльності професійних екскурсоводів є екскурсії. Деякі методисти вважають, що екскурсії - це робота екскурсовода і відпочинку туриста, що не можна вважати правильним. Насправді участь в екскурсійному процесі є важкою роботою, а тому важкою для обох сторін – гіда та туриста [6].

Матеріал екскурсії, знання екскурсовода в презентації, дає відвідувачеві можливість проаналізувати та зробити необхідні висновки. Екскурсоводи прищеплюють ці навички, показуючи та розповідаючи відвідувачам. Водночас автор путівника є ще й активним помічником екскурсовода.

Одне із завдань екскурсії — дати можливість відвідувачам ознайомитися з предметом екскурсії, діяльністю історичних осіб, подіями, фактами і взагалі з матеріалом екскурсії та дати йому оцінку. Давати оцінку означає складати уявлення про кого-, що-небудь, визначати значення, характер, роль кого-, чого-небудь, визнавати чиїсь заслуги, позитивні якості. Оцінка екскурсій - це висновок екскурсанта, який проводив екскурсовод.

Під ставленням до туризму слід розуміти: певний погляд туриста на історичний період, на який спрямований тур; сприйняття будь-якої дії; розуміння конкретної ситуації, в якій письменник, скульптор (художник) створював твір.

У цьому процесі важливу роль відіграють і туристичні матеріали, і вступ гіда, і «точка зору» гіда, і оцінка події, і переконання гіда у своїй праворті. Найважливішим у цьому процесі є проблема розуміння.

Основою для розуміння поданого матеріалу та для вироблення відношення до предмету показу і розповіді для більшості екскурсанті є точка зору екскурсовода.

Класифікація екскурсій, як і будь-яка інша діяльність, відбувається за наступними ознаками:

- Форма проведення екскурсій;
- Спосіб проведення екскурсій;
- Зміст екскурсій;
- Місце проведення екскурсій;
- Склад учасників екскурсії [6] .

Ось таку схему класифікації екскурсій пропонує Король О.Д.:

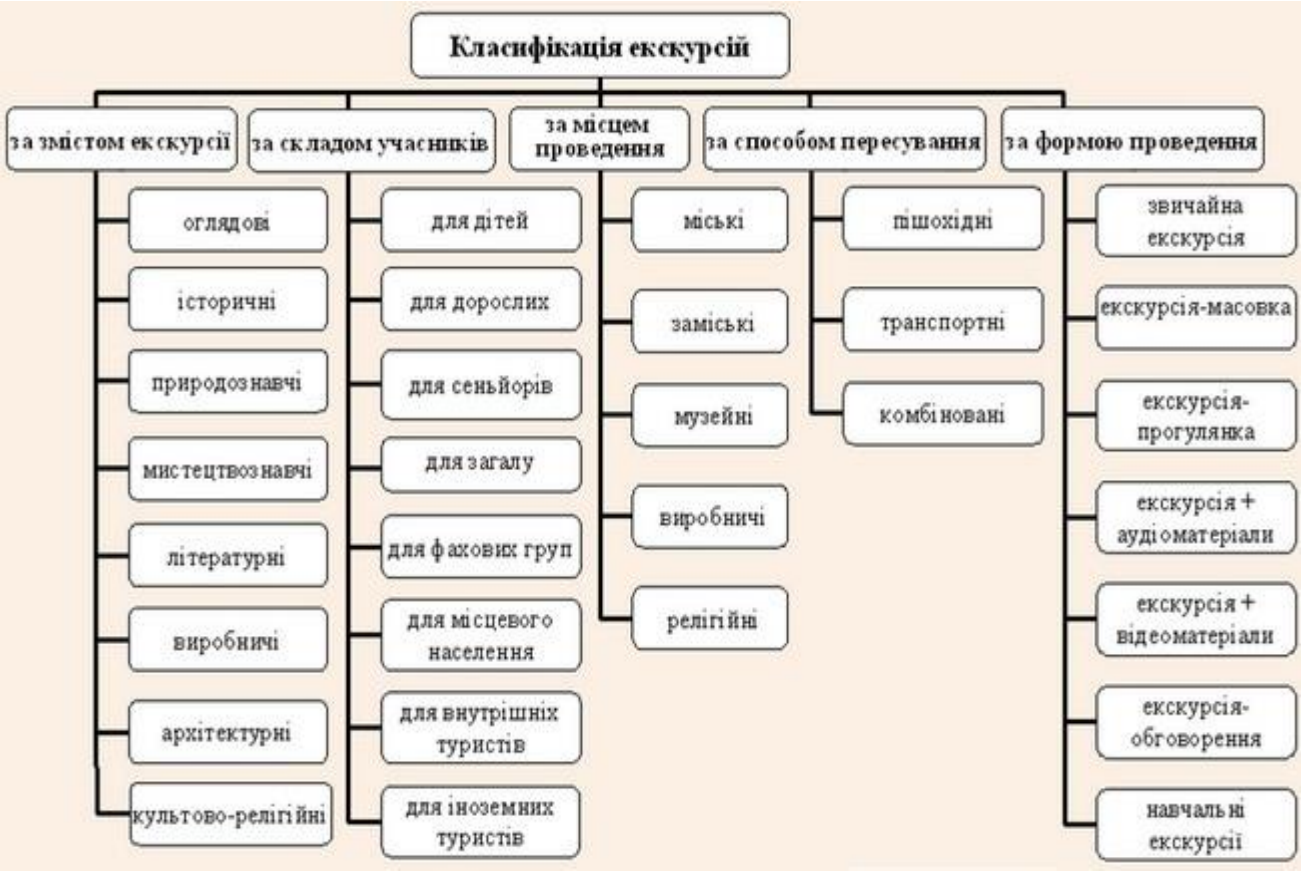

Рис. 1.1. Класифікація екскурсій [6]

Варто відмітити, що Король О.Д. також зазначав: «Тематична екскурсія присвячується одній темі. Тематичні екскурсії поділяються на ряд груп: історичні,

виробничі, природознавчі, мистецтвознавчі, літературні, архітектурні та культово-релігійні» [6].

1.3. Сутність літературних екскурсій, їх особливості.

Повертаючись до старих методів викладання літератури, можна переконатися, що інтерес до польових занять як частини навчального процесу виник рано.

Тому в першій половині XX століття почався активний пошук шляхів і засобів навчання, які б вирішували багато завдань, що стояли перед ним.

У той час значення екскурсій вважалося універсальною формою навчання, за якою було майбутнє. У контексті надання туристичних продуктів і послуг літературний туризм має на меті задоволення духовних, естетичних та інформаційних потреб людей, реалізацію пізнавальних функцій: розширення кругозору, організацію культурного дозвілля, розваг і спілкування. Такі екскурсії сприяють поширенню наукових знань, є важливим засобом патріотичного виховання, дослідження історії країни чи краю, минулого народних героїв, традицій, культурно-мистецького розвитку.

Як ефективна форма навчання в навчальному процесі використовується літературна екскурсія, завдання якої полягає в тому, щоб побудувати екскурсію на основі максимальної активності та самостійної психологічної діяльності екскурсантів, сформувати в них навички самостійного спостереження та аналізу візуальної інформації та візуальні враження. Тому екскурсії мають освітньо-виховну функцію.

Основна мета літературного туризму — збудження інтересу людей до історії, культури та літератури краю, підвищення престижу читання.

В його основі лежить літературна екскурсія, яка відрізняється від традиційних екскурсій акцентом на книзі, її автору, історичних особах, які стають прототипами художнього твору, історії створення книги.

У свою чергу, літературні екскурсії поділяються на різні види.

На мій погляд, найбільш точний поділ зроблено Королем О.Д. у своїй роботі «Організація екскурсійних послуг в туризмі».

Автор наводить такі класифікації:

- літературно-біографічні екскурсії: пов'язані з біографіями відомих письменників, поетів чи драматургів. Швидше за все, на будинку, де він жив чи працював, встановлять меморіал. Розкриття на цю тему спочатку відбуватимуться в музеях. Також можна відвідати інші меморіальні місця, де часто встановлюють меморіальні дошки, зокрема могили на кладовищах.

- літературно-історичні екскурсії: передбачають відвідування пам'ятних місць, пов'язаних із життям письменника чи поета, який зробив вагомий внесок у літературу того чи іншого історичного періоду. У цьому випадку акцент зміщується з їх біографії на творчість та її характеристики, які дозволяють виділити окремий період літературного розвитку. Розкриваються вони в контексті історичних обставин, що склалися на той час.

- літературно-художні екскурсії: вони відбуваються в місцях, зображених у відомій літературі [6].

Тому розвиток літературних екскурсій має довгу історію і триває донині. Такий вид екскурсій виконує ексклюзивну роль в навчальному процесі людства, хоч і різниться від поняття «класична екскурсія», а саме наявністю літературної теми, обмеженістю туристичного маршруту, що має відповідати заданій літературній темі, акцентом на книзі чи її авторі.

Висновки до розділу 1.

Можемо відзначити, що важливу роль протягом розвитку усього людства відігравали література та туризм. Маючи в своїй основі спільні завдання, а саме втеча людини від рутини повсякденного життя, - література та туризм поєдналися в те, що сього ми називаємо літературний туризм.

Літературний туризм виникає тоді, коли автори або їх література стають настільки популярними, що приваблюють людей по всьому світу до місць, які

асоціюються з автором чи до місць, які описували автори у своїх творах. Літературний туризм дозволяє туристам спілкуватися з авторами, оскільки вони можуть побачити чи навіть торкнутися речей, що пов'язані з творчістю автора.

РОЗДІЛ 2. ЛІТЕРАТУРНИЙ ТУРИЗМ У СВІТІ ТА В УКРАЇНІ

2.1. Сучасний стан організації літературного туризму в світі

У світі вже давно практикують створення літературних маршрутів, які щороку приваблюють фанатів та любителів літератури, що бажають духовного збагачення: пізнання місць і об’єктів, пов’язаних із письменниками, місцями їх життя та творчості. Сучасний тип світського паломництва – так називають це деякі вчені.

Як вже зазначалося вище, Європейський регіон – це найпопулярніша частина світу, де представлені на будь-який смак туристичні маршрути даного напрямку туризму. Є декілька стимулюючих факторів, що сприяли створенню цих нових та унікальних маршрутів: багаті літературні традиції та конкурентна боротьба в галузі туризму. Такі туроператори Західних країн, як Discover US та Exeter International вже довгий період часу працюють в сегменті літературного туризму, при цьому успішно створюють та просувають літературні тури в Європейських країнах та США.

Існує припущення про те, що літературний туризм у різних його формах має тенденцію розглядатися як європейське та північноамериканське явище. Це підкреслює і той факт, що серед міст, які щороку претендують на звання «Міста літератури» від ЮНЕСКО, усі є з цих частин світу. Важливо відмітити, що для міст такий спосіб підкреслити свої культурні надбання та цінності є дуже важливим, адже таким чином приваблюється більша кількість туристів, активніше просувається літературний туризм та створюються нові туристичні пропозиції. Також, щоб отримати цей статус люди впроваджують новітні технології для просування бренду свого міста. Одним із перших був Единбург. Так, у 2011 році створили один з перших мобільних додатків з віртуальними літературними екскурсіями містом, де також можна отримати додаткову інформацію про ключові місця, що пов'язані з автором чи його твором. А у 2013 році для отримання звання «Місто літератури» ЮНЕСКО були представлені віртуальні літературні карти, де показано будинки та місця проживання письменників, а також пам'ятники та інші цікаві літературні атракції [7].

Також досить популярними у багатьох європейських країнах є маршрути, що пов'язані з літературою в широкому сенсі. Мається на увазі, що вони мають біографічний характер та торкаються одного письменника чи кількох авторів одразу. Також такі маршрути можуть бути пов'язані із певним регіоном чи локацією, яка була майстерно описана в творі чи безпосередньо надихала автора.

У невеликому місті, а саме Стратфорд-на-Ейвоні, народився та виріс один з найкращих драматургів світу – Вільям Шекспір. Наразі майже кожен житель міста так чи інакше дотичний до туристичного бізнесу, який активно розвивається та збагачує його. Щодо Лондона, то це найпривабливіше місто для літературного туриста, адже у ньому є безліч місць та організованих подій, які пов'язані зі всесвітньо відомими письменниками (Чарльз Діккенс, Ден Браун, Артур Конан Дойль, Вірджинія Вульф) та їх творами. На ряду з Лондоном літературні туристи також відвідують Париж (Г. Мопасан, В. Гюго, О. Бальзак, Е. Ремарк), Дублін (Джеймс Джойс), Нью-Йорк (Артур Міллер, Волт Вітмен, Еван Харнер) [8].

Популярність літератури може бути пов’язана зі світовим успіхом літературного образу Гаррі Поттера. Разом з абатством Даунтон Гаррі Поттер відіграв важливу роль у популяризації того факту, що третина британських туристів відвідує Будинок-музей щороку, приносячи приблизно 6,5 мільярдів доларів відвідуваності. Замок Алнвік у Нортумберленді, північна Англія, був Гоґвортсом перших двох фільмів про Гаррі Поттера, і з моменту виходу фільму кількість відвідувачів зросла на 230% [8].

На початку ХХ століття французька столиця була магнітом для письменників, як розповідає американський письменник і житель Парижа Девід Берк у серії прогулянок. У головному літературному турі Парижа є кілька маршрутів, у тому числі «Група атакуючих», який зосереджується на Латинському кварталі та Джеймсі Джойсі, Ернесті Хемінгуеї та Джорджі Орвеллі, а також відомих французьких авторів, таких як Оноре Бальзак і Віктор Гюго. Інші літературні екскурсії направленні на пізнання «втраченого покоління» Монпарнаса, літературних кафе Сен-Жермен-де-Пре, і меморіальних кладовищ

Пер-Лашез для вшановування пам'яті неперевершених митців, таких як Мольєр, Пруст і Оскар Уайльд [9].

На ринку США також є екскурсії, які приваблюють туристів, а приймаюче місто стає центром американського літературного туризму.

У XIX столітті Бостон був осередком літератури, що породило такі впливові рухи, як американський романтизм, американський реалізм і трансценденталізм. Поети вогню – Генрі Водсворт Лонгфелло та Ральф Уолдо Емерсон, Генрі Девід Торо, Луїза Мей Олкотт, Генрі Джеймс і Натан. Тринадцять літературних зірок, у тому числі Сеніель Готорн, жили й працювали в місті разом. Літературна екскурсія знаменитим нью-йоркським Грінвіч-Віллідж зупиняється в кількох барах, які колись були місцями літературного натхнення. Екскурсії розповідають історію бару та творчих людей, які там пили, віддаючи належне відомим місцевим особистостям, таким як Томас Пейн (автор «Здорового глузду»), Джон Рід («Десять днів, які шокували світ»), Генрі Джеймс (Вашингтонська площа) та Едіт Вортон (Вік невинності)[9].

Проте, припущення, що літературний туризм більше поширений у Європейських країнах і США може бути спровоковане тим фактом, що більшість досліджень літературного туризму зосереджено навколо цих регіонів, а в Азії таке проводять рідше. Але, це не означає, що в Азії не практикують таких подорожей. До прикладу, останнім часом зріс інтерес молодих японських жінок до літературних місць, що збільшило потоки туристів як всередині країни, та і виїзд за її межі.

Цікаво, що дослідження літературного туризму в Азії рідко проводяться. Але це не означає, що тут немає літературного туризму. Наприклад, за словами Сквайра (1996), інтерес молодих японських жінок до літературних місць, зокрема, спонукав до туристичних подорожей не всередині країни, а до міжнародних місць. Наприклад, на острів Принца Едуарда, Канада та Великобританія; «Енн із Зелених Дахів» Люсі-Мод Монтгомері, а також книги Беатрікс Поттер, здається, дуже популярні в Японії. Один азіатський приклад академічного дослідження літературного туризму походить з Південної Кореї, де є рідне село популярного

романіста Кім Юджон (1908 р.), в якому він жив і писав («Літературна село Кім Ючжон»). Даний літературний центр слугує виставковим залом в честь письменника [10].

Літературний розквіт Шанхаю припав на кінець XIX і початок XX століття, коли колоніальні купці жили поруч з місцевим населенням. Почніть обговорення з досвідченим гідом у місцевій чайній на півночі Гонконгу. Це місце, яке асоціюється з великими місцевими письменниками, зокрема Лу Сюнем, батьком сучасної китайської літератури. Прогулянка також відводить до дому поетеси-романтика Сью Жімо та приймає таких високопоставлених гостей, як індійський письменник Рабіндранат Тагор та ірландський письменник Джордж Бернард Шоу [9].

2.2 Літературні фестивалі як форма масового туризму

Основною зміною у сфері світового літературного туризму за останні роки є трансформація цієї форми туризму з обмеженої форми до масової форми туризму. Почали виникати літературні фестивалі, які залучали велику кількість туристів і розширювали масштаби літературного туризму[4].

Літературні фестивалі – це чудова можливість відзначити літературу та спілкуватися з іншими книголюбами. У всьому світі проводяться літературні фестивалі, кожен зі своїм унікальним колоритом. На літературному представленні різноманітних подій, зокрема авторські читання, панельні дискусії, майстер-класи тощо. На багатьох літературних фестивалях також проводяться книжкові ярмарки, де можна переглянути та придбати книги від різних видавництв.

Опираючись на дедалі більшу популярність літературних фестивалів, британське видавництво The Reading Lists визначило наймасовіші фестивалі, які відбуваються у всьому світі [11]:

- *Единбурзький міжнародний книжковий фестиваль.*

Щорічний книжковий фестиваль, який проходить в Единбурзі, Шотландія. Заснований у 1983 році, це найбільший книжковий фестиваль у світі. Книжковий фестиваль проходить щороку в серпні протягом трьох тижнів на Шарлотт-сквер,

георгіанській площі-саду в Новому місті Единбурга. Щороку близько 800 авторів з усього світу беруть участь у книжковому фестивалі, читаючи та розповідаючи про свою творчість.

- *Hay Festival*

Літературний фестиваль, який щороку проходить у Хей-он-Вай, Уельс. Заснований у 1988 році, це один із найвідоміших книжкових фестивалів Великобританії. Щороку в травні фестиваль приваблює близько 100 000 відвідувачів, які приходять побачити авторів, які виступають з доповідями та читають. Фестиваль проходить у різних місцях навколо Хей-он-Вай, включаючи намети, церкви та замки.

- *Джайпурський літературний фестиваль*

орічний літературний фестиваль, який проходить у Джайпурі, Індія . Заснований у 2006 році, це найбільший літературний фестиваль в Азії. Щороку в січні фестиваль приваблює близько 250 000 відвідувачів, які приходять, щоб побачити виступи та читання авторів. Фестиваль проходить в готелі Diggi Palace в Джайпурі.

- *Мельбурнський фестиваль письменників*

Щорічний книжковий фестиваль, який проходить у Мельбурні, Австралія. Заснований у 1986 році, це один із найбільших книжкових фестивалів в Австралії. Щороку в серпні фестиваль приваблює близько 300 000 відвідувачів, які приходять побачити авторів, які виступають з доповідями та читають. Фестиваль проходить у різних місцях Мельбурна, зокрема в бібліотеках, музеях і парках.

- *Сінгапурський фестиваль письменників*

Щорічний книжковий фестиваль, який проходить у Сінгапурі. Заснований у 1986 році, це найбільший книжковий фестиваль у Південно-Східній Азії. Щороку в листопаді фестиваль приваблює близько 100 000 відвідувачів, які приходять, щоб побачити виступи та читання авторів. Фестиваль проходить у Національній бібліотеці Сінгапуру.

- *Техаський книжковий фестиваль*

Щорічний книжковий фестиваль, який проходить в Остіні, штат Техас. Заснований у 1995 році, це найбільший книжковий фестиваль у США. Щороку в жовтні фестиваль приваблює близько 250 000 відвідувачів, які приходять, щоб побачити

виступи та читання авторів. Фестиваль проходить у Капітолії штату Техас та інших місцях навколо Остіна.

- *Міжнародний авторський фестиваль у Торонто*

Щорічний книжковий фестиваль, який проходить у Торонто, Канада. Заснований у 1974 році, це найстаріший і найбільший книжковий фестиваль у Канаді. Щороку в жовтні фестиваль приваблює близько 200 000 відвідувачів, які приходять, щоб побачити виступи та читання авторів. Фестиваль проходить у Harbourfront Center у Торонто.

- *Фестиваль письменників і читачів в Убуді*

Ubud Writers & Readers Festival — щорічний книжковий фестиваль, який проходить в Убуді, Індонезія. Заснований у 2004 році, це найбільший книжковий фестиваль у Південно-Східній Азії. Щороку в жовтні фестиваль збирає близько 10 000 відвідувачів, які приходять, щоб побачити виступи та читання авторів. Фестиваль проходить у різних місцях навколо Убуда, включаючи храми, готелі та курорти.

- *Письменницький фестиваль у Ванкувері*

Vancouver Writers Fest — щорічний книжковий фестиваль, який проходить у Ванкувері, Канада. Заснований у 1985 році, це один із найбільших книжкових фестивалів у Канаді. Щороку в жовтні фестиваль приваблює близько 100 000 відвідувачів, які приходять побачити авторів, які виступають з доповідями та читають. Фестиваль проходить у Ванкуверському конференц-центрі та інших місцях навколо Ванкувера.

- *Цюрихський міжнародний літературний фестиваль*

Щорічний книжковий фестиваль, який проходить у Цюріху, Швейцарія. Заснований у 2004 році, це один із найбільших книжкових фестивалів у Європі. Щороку у вересні фестиваль приваблює близько 100 000 відвідувачів, які приходять побачити авторів, які виступають з доповідями та читають. Фестиваль проходить на Hauptbahnhof та інших місцях навколо Цюріха.

- *Оклендський фестиваль письменників*

Щорічний книжковий фестиваль, який проходить в Окленді, Нова Зеландія. Заснований у 1992 році, це один із найбільших книжкових фестивалів Австралії.

Щороку в травні фестиваль збирає близько 40 000 відвідувачів, які приходять, щоб побачити виступи та читання авторів. Фестиваль проходить у різних місцях по всьому Окленду, включаючи Aotea Center і Оклендську ратушу.

- *Брісбенський фестиваль письменників*

Щорічний книжковий фестиваль, який проходить у Брісбені, Австралія. Заснований у 1985 році, це один із найбільших книжкових фестивалів в Австралії. Щороку у вересні фестиваль приваблює близько 100 000 відвідувачів, які приходять побачити авторів, які виступають з доповідями та читають. Фестиваль проходить у різних місцях по всьому Брісбену, включаючи Центр виконавських мистецтв Квінсленда та Державну бібліотеку Квінсленда.

- *Міжнародний книжковий ярмарок у Досі*

Щорічний книжковий фестиваль, який проходить у Досі, Катар. Заснований у 1995 році, це один із найбільших книжкових фестивалів на Близькому Сході. Щороку в січні фестиваль приваблює близько 250 000 відвідувачів, які приходять, щоб побачити виступи та читання авторів. Фестиваль проходить у Національному конференц-центрі Катару та інших місцях навколо Дохи.

- *Літературний фестиваль Emirates Airline*

Щорічний книжковий фестиваль, який проходить у Дубаї, Об’єднані Арабські Емірати. Заснований у 2009 році, це найбільший книжковий фестиваль на Близькому Сході. Щороку в лютому фестиваль приваблює близько 100 000 відвідувачів, які приходять, щоб побачити виступи та читання авторів. Фестиваль проходить у InterContinental Dubai Festival City та інших місцях навколо Дубая.

- *Гонконгський міжнародний літературний фестиваль*

Щорічний книжковий фестиваль, який проходить у Гонконзі. Заснований у 2000 році, це один із найбільших книжкових фестивалів в Азії. Щороку в листопаді фестиваль приваблює близько 60 000 відвідувачів, які приходять побачити авторів, які виступають з доповідями та читають. Фестиваль проходить у різних місцях по всьому Гонконгу, зокрема в Центрі мистецтв Гонконгу та Центральній бібліотеці.

В Європейському та Американському туристських регіонах користуються популярністю не тільки будинки-музеї письменників, а й пам'ятки, пов'язані з

літературними героями, літературні тематичні парки. Такий досвід доцільно використовувати в Україні, так як конкуренція в даному сегменті практично відсутня і в той же час розвиток літературного туризму допоможе популяризувати нашу країну і її письменників на світовому рівні.

2.3. Перспективи розвитку літературного туризму в Україні

Україна славиться своєю багатою літературною спадщиною та має великий потенціал для розвитку літературного туризму.

Літературний спадок України почав формуватися та розвиватися у рамках церковних інституцій. У той час для широкого загалу саме «книга» є тим атрибутом християнства та таїнства. Зараз відомо, що від XI століття до нас дійшло 13 здобутків книжного мистецтва, серед яких «Ізборник Святослава», який наповнений образами святих та зображеннями птахів та знаків зодіаку.

Література наших предків має чітку функцію, яку найточніше окреслено у «Повісті минулих літ», а саме у записі про Ярослава Мудрого: «Книги ж учать і наставляють нас на путь покаяння, і мудрість бо, і стриманість здобуваємо ми із словес книжних, бо се є ріки, що напоюють всесвіт увесь. Се є джерела мудрості, бо є у книгах незмірна глибина» [12].

Епоха книгодрукування прийшла на наші терени наприкінці XV століття. Початком цієї епохи вважається 1483 рік, саме тоді була опублікована перша друкована книга українського автора Юрія Котермака. Він займав посаду ректора в одному з найавторитетніших університетів Європи, точніше в Болонському університеті. Перша ж книга на території України надрукують аж через майже 100 років. Це «Апостол», або перший український «Буквар», який був опублікований у місті Львів 1574 року Іваном Федоровичем [13].

Стихія сміху стає ключовою на зламі XVI-XVII століть. У той час стежинами України мандрують дяки, ченці, бурсаки та студенти (сформований окремий прошарок освічених осіб, що бажають здолати скруту).

XVII-XVIII століття – це століття українського бароко. В цей період пишуть лірику та новели, які перш за все мають духовне начало. Також, особливою відмінністю є поширення «простої мови», яка все більше використовується, ніж церковнослов'янська. В цю добу актуальними є історичні пісні та думи, а постать кобзаря стає їх невід'ємним символом. Тоді, а саме у 1715 році, також фіксується перша згадка про архетип української літератури – гайдамаків [13].

Варто відзначити, що саме тоді ж, 1720 року, вийшов указ Петра I, в якому заборонялося випускати книги українською мовою.

На противагу цій забороні, творить і пише філософ – Григорій Сковорода, постать якого оповита легендами. Один з його філософських трактатів, «Басні харьковскі», був виданий вже посмертно у 1837 році.

«Енеїда» Івана Котляревського стала символом відмежування української культури від імперських контекстів Російської імперії. Виникають послідовники, що в своїх творах висміюють пихате та штучне імперське суспільство.

Тарас Шевченко, Іван Франко та Леся Українка – ось стовпи українського канону. Їх ще часто називають іконами національної літератури або Кобзар, Каменяр та Дочка Прометея. Ще нікому не вдалося витіснити їх зі п'єдесталу.

Проте варто заглибитися, що зрозуміти, що українська література не обмежується цими трьома постатями. Такими митцями, яких неможливо обійти є: Іван Нечуй-Левицький зі своєю «Кайдашевою сім'єю», Ольга Кобилянська, яка описує суспільний лад у повісті «Земля», Михайло Коцюбинський, творчість якого увінчано в однойменному фільмі до його повісті «Тіні забутих предків».

Розмаїті роки 1920-тих невпинно утверджують «українських авангард» у міжнародних колах. Тоді пишуться детективи, любовні романи та жіночі прози, фантастика та репортажистика. Покоління, яке здійснило справжню революцію у жанровій мозаїці в епоху модернізму – кривавo та послідовно винищили.

Друга світова війна спровокувала потужну хвилю міграцій талановитих людей з України. Проте, вони і надалі продовжували писати про те, що болить, про те за чим сумували – Україну. У ті часи було опубліковано «Тигролови» Івана Багряного, «Ост» Уласа Самчука, «Доктор Серафікус» Віктора Домонтовича.

Молоде покоління 1960-тих років, інакодумці та свободолюбиві новатори, які були сформовані в так званий «період відлиги». Тоді творили та надихали: Ліна Костенко, Василь Стус, Іван Драч та Борис Олійник, та багато інших видатних митців.

Чорнобильська катастрофа вважається початком відліку для постмодернізму в Україні. Характерним для того періоду були твори, в яких яскраво простежувалися відчуття кінця світу та історії, а іронію виводять на перший план.

Чимало сучасних письменників розпочали свій творчий шлях у 1980-90-ті роки: Оксана Забужко, Юрій Андрухович, Віктор Неборак, Олександр Ірванець. Важливим є заснування 1989 року журналу «Четвер», що об'єднав навколо себе спільноту надзвичайних авторів [13].

На тенденції сучасної літератури так, чи інакше вплинуло осмислення війни та її наслідки. Сьогоднішніми ковалями української літератури є Сергій Жадан, який написав «Інтернат» та «Життя Марії», Софія Андрухович з твором «Амадока», «Смерть Лева Сесіла мала сенс», який написала Олена Стяжкіна та інші.

На основі вище згаданого потужного культурного надбання, яке сьогодні має та відстоює у світі Україна, виникають платформи та події, що стратегічно підтримують та розвивають українську літературу.

Мова безпосередньо ідеться про культурно-мистецький та музейний комплекс «Мистецький арсенал», що започаткував найбільший книжковий фестиваль в Україні, а саме «Книжковий арсенал» [14].

Щорічно, починаючи з 2011 року, ця інтелектуальна подія у Києві, збирає активну частину громадян, де вони порушують неосяжні питання буття та осмислюють його сенс, спонукають своїми думками обирати суспільству проактивну позицію.

Від початку заснування гостями фестивалю стали майже п'ятсот відомих авторів з різних країн світу. Тут майже 200 українських видавництв присутні на виставці-ярмарку, де учасники можуть ознайомитися з їх діяльністю. У різні роки

запрошеними кураторами фестивалю були: Сергій Жадан, Оксана Забужко, Алла Загайкевич, Андрій Курков та інші.

Також Міжнародний фестиваль «Книжковий Арсенал» був визнаний найкращим літературним фестивалем у 2019 році за версією Лондонського книжкового ярмарку [14].

Рис. 2.1. Міжнародний фестиваль «Книжковий Арсенал». 2019 рік [14]

Варто зазначити, що окрім фестивалю, культурно-мистецький і музейний комплекс «Мистецький арсенал» займається такими проєктами як «Літературна лабораторія Арсеналу» та «Література на експорт». В останньому у 2021 році взяли участь 21 українське видавництво та 41 іноземне з двадцяти двох країн світу [14].

Для підтримки та сприянню поширення української літератури у світі Український ПЕН, Український інститут книги та Укранський інститут спільно започатковують премію Drahoman Prize для відзначення перекладачів.

Програму різноманітних літературних заходів, дискусій та презентацій пропонує Book Forum Lviv, який проходить у вересні, починаючи з 1994 року.

Форум видавців отримує нове ім’я — Book Forum Lviv — і кожного вересня (починаючи з далекого 1994 року) представляє у Львові неохопну програму презентацій, дискусій і літературно-мистецьких заходів [15].

Основними та вагомими проєктами Book Forum Lviv є Львівський міжнародний літературний фестиваль та Національний книжковий ярмарок.

Цьогоріч у зв'язку з повномасштабним вторгненням росії на суверенну та недоторканну територію України, змінилися дати та формат проведення форуму. Захід підтримав один з найбільших світових лідерів фестивалів Hay Festival (Велика Британія). Таким чином трансляцію подій форуму зможе побачити та почути увесь світ.

Останні роки популярними стають тури, проведені авторами, зокрема Сергієм Жаданом та Максимом Кідруком. Виступи були проведені у різних містах України, що заохочує до поширення сучасної української літератури.

Однією з основних позицій у потенційній структурі ресурсів літературного туризму є літературний музей. Велика кількість літературних музеїв зосереджена в центральних і західних областях України, а також в Криму, де проходили життя і творчість письменників і поетів різних епох.

Крім того, попит на садиби в літературному туризмі значно розширив географічні рамки літературного туризму.

В Україні розвивається все більше проектів, спрямованих на впровадження технологій креативної індустрії та розвиток українського туризму в регіоні та країні загалом. Так у столиці з’явився один із проектів: екскурсійний маршрут, що поєднує реальність-віртуальну літературу та архітектурні артефакти.

По Києву з’явилося 20 «конвертів» із цитатами українських поетів і прозаїків, присвячених місту загалом чи окремим місцям. Спеціальний QR-код на «конверті» легко переведе на сайт проекту, де можна прочитати повний текст і дізнатися більше про місце, автора та Київ [16].

За словами Дарії Лисенко та Вікторії Назаренко, засновників проекту «Читаючий Київ», головна мета – вписати тексти українських авторів у символічний простір міста. Відтепер, гуляючи Києвом, ви зможете по-справжньому прочитати про місто, завдяки творам українських класиків і сучасних авторів: від Івана Нечуя Левицького до Юрка Позаяка. Усі 20 табличок утворюють великий маршрут від Печерська через Хрещатик і Старе місто до Подолу. На сайті

проекту опубліковано повний відеотур, створений Studio Davideo спільно з GUGA Entertainment Group [16].

Весь маршрут тягнеться від Печерська до Подолу і охоплює 20 локацій:

1) Києво-Печерська лавра, локація присвячена Миколі Зерову;
2) Панорама Дніпра з Мосту поцілунків, локація присвячена Максиму Рильському;
3) Маріїнський парк, локація присвячена Оксані Драй-Хмарі;
4) Сталіон «Динамо», локація присвячена Юрію Анруховичу;
5) Дворик по вул. Михайлівська, локація присвячена Юрію Позаяку;
6) Хрещатик, локація присвячена Михайлю Семенку;
7) Кнайп-клуб «Купідон», локація присвячена Олександру Ірванцю;
8) Золоті ворота, локація присвячена Володимиру Сосюрі;
9) Львівська площа, локація присвячена Ірині Жиленко;
10) Пейзажна алея, локація присвячена Валер'яну Підмогильному;
11) Брама Заборовського, локація присвячена Миколі Бажану;
12) Дворик з круками по вул. Рейтарській, локація присвячена Олесю Ільченко;
13) Храм Софії Київської, локація присвячена Павлу Загребельному;
14) Пам'ятник Богдану Хмельницькому (Софіївська площа), локація присвячена Василеві Стусу;
15) Фунікулер, локація присвячена Івану Нечуй-Левицькому;
16) Альтанка на Володимирській гірці, локація присвячена Ліні Костенко;
17) Андріївська церква, локація присвячена Віктору Небораку;
18) Замок Річарда, локація присвячена Аттилі Могильному;
19) Поділ, локація присвячена Віктору Недоступу;
20) Києво-Могилянська академія, локація присвячена Гео Шкурупію.

Засновники проєкту пояснили мотиви його створення та реалізації: «Міста складаються не тільки з вулиць і будинків, де ми живемо, а й з символів, знаків, які його наповнюють. Хоч незалежність ми здобули вже практично 30 років тому,

Києву, на жаль, досі бракує наповненості саме українськими культурними символами.

Якщо говорити про літераторів, а погодьтеся, що, як не дивно, саме письменникам стоїть найбільше пам'ятників у світі, то в Києві відсутні постаменти знаковим українським літераторам, як от Василь Стус або Микола Зеров, зате є Мі Булгаков і Анна Ахматова, з якими наше місто, як правило, й асоціюють. Нам хотілося це виправити бодай трішечки.

Через інтерактивні конверти-листи письменників та їхні твори, присвячені Києву, ми актуалізуємо саме український контекст нашого міста. Скажете, такі символи не працюють? Якби не працювали, книжку Кіпіані про справу Стуса не заборонили б сьогодні. Наша мета була, передусім, – показати українську ідентичність Києва.

Власне, любов до текстів про Київ передувала проєкту і спричинила його. Адже попри стереотип про «сільську» і «нудну» українську літературу, вона має чимало урбаністичних творів. Особливо у ХХ столітті, коли життя міста стало однією із провідних тем в українській літературі» [16].

Взагалі, Київ - є найбільшим центром розвитку культури, зокрема, літератури. У Києві проживало чимало відомих письменників, імена яких увійшли в світову класику: Г. Сковорода і Т. Шевченко, І. Франко і Леся Українка, М. Вовчок і Нечуй-Левицький, М. Старицький та І. Карпенко-Карий. У різний час до Києва прибували за натхненням європейські майстри слова.

На основі цього розмаїття в столиці створено безліч турів і маршрутів, присвячених літературній тематиці. Зокрема, туроператор «Україна Турс» пропонує тригодинну літературну екскурсію «Київ літературний», надає можливість познайомитися з історією та творчістю поетів і письменників, життя яких пов'язане зі столицею [17].

Крім того, туристична агенція «Kraina.ua» пропонує екскурсії з Києва, такі як літературні тури: Богуслав, Стеблів, Обухів, присвячені поету Андрію Малишку, письменникам Марко Вовчок та Івану Нечую-Левицькому. Ще один важливий і

популярний напрям присвячено найвідомішому українському поету Тарасу Григоровичу Шевченку: Шевченко-тур (Моринці, Шевченкове та Канів).

Слід зазначити, що літературні екскурсії Києвом популярні серед школярів та студентів. Виходячи з цього, пішохідна екскурсія «Літературний Київ, представлена турфірмою «ToursDeKiev» ознайомлює із біографією та спадщиною авторів, які проживали та писали в Києві, пропонує особисто відвідати місця та будівлі, пов'язані з літературою в Києві, а також є важливим для шкільної програми уроків української літератури та зарубіжної літератури. Через те, що література взаємопов'язана з історією - екскурсія корисна для повторення та закріплення тем уроків з історії України та світу [18].

В колоритному місті Одеса – не існує вулиці, провулку чи площі, що так чи інакше не були би пов'язані з іменем класика світової літератури.

Побувавши в Одесі – завжди опиняєшся неподалік від пам'ятних місць, де жили відомі митці чи герої їх творів. Звісно ж турагенства не нехтують цією інформацією. Так, туристичне агентство «Тудойсюдой» проводить екскурсії «Літературна Одеса», щоб познайомити туристів та гостів міста з творчістю та життям знаменитих літераторів [19].

Львів найчастіше ще іменують як культурна столиця України. Підтвердженням такого статусу було отримане у 2015 році звання «Львів – місто Літератури ЮНЕСКО». Через це, у Львові активно популяризувалися літературні екскурсії. Одну таку «книжкову екскурсію» Львовом пропонує туристам «Андреоллі-тур». Під час екскурсії учасники дізнаються цікаві факти та літературні родзинки міста, а також можуть самі обрати мову, якою буде спілкуватися та розповідати екскурсовод, тому вона підходить й іноземним туристам [20].

Також львівськими екскурсоводами створено багато авторських маршрутів, присвячених літературній темі, зокрема: «Слідами літературного Львова» команди Pro Lviv with Love, дорогою «Руської трійці» команди Karta Lvova, дитяча літературна екскурсія «Лев розкаже і покаже» від команди VIRTUAL.

Вся вище написана інформація підтверджує те, що на українському туристському ринку існують літературні екскурсії і тури, як для українських

туристів, так й іноземців. Одноденні літературні екскурсії поширені набагато більше, ніж літературні тури, які переважно орієнтовані на шкільні групи. Літературні тури для іноземних туристів є ексклюзивними пропозиціями на українському туристичному ринку, що часто організовуються на індивідуальній основі.

Висновки до розділу 2.

Практика створення літературних маршрутів у світі існує давно. Люди, які захоплюються літературою, прагнуть доторкнутися та пізнати місця, які пов'язані з їх улюбленою літературою чи автором.

Європу заслужено вважають центром для усіх пошановувачів літературного туризму. Західні країни, які так різняться між собою культурою, традиціями, а що найважливіше літературою, мають у своїй програмі туристичні літературні маршрути на будь-який смак. У США також активно створюють та просувають на туристичному ринку тури з літературною темою.

Щодо Азійського ринку туристичних послуг, то тут літературний туризм лише починає набирати активну популярність та вивчатися науковцями, які досліджують особливості такого туризму саме у своєму регіоні.

Інноваційні підходи, які вводять у свою екскурсійну діяльність багато туристичних агенств та туристичних операторів, пришвидшують розвиток в Україні літературного туризму. А якщо ця діяльність відбувається й іноземними мовами в тому числі, то це ще й заохочує до розвитку міжнародного літературного туризму в країні.

РОЗДІЛ 3. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ ЛІТЕРАТУРНИХ ЕКСКУРСІЙ У М.ЧЕРНІВЦЯХ

3.1 Перспективи для розвитку літературного туризму в Чернівцях

Літературний туризм вже є частиною Буковинського туристичного ринку, але поки що він представлений не в повній мірі. Матеріалу, на базі якого можна складати маршрути для екскурсій, є більше, ніж достатньо, для активного розвитку літературного туризму цього краю.

Вивчаючи літературний потенціал Чернівців, першою, кого згадуєш є *Ольга Кобилянська*, народжена у 1863 році у Південній Буковині. В Чернівці сім'я юної письменниці переїжджає у 1891 році, де відбувається її знайомство з українським літературним життям. Тут, на початку XX століття, друкуються знакові в її творчості повісті: «Земля», «В неділю рано зілля копала», «Ніоба», «За сиуаціями», «Через кладку». У 1918 році, після розвалу Австро-Угорської імперії, Кобилянська переживає скрутні часи, проте продовжує підтримувати зв'язок з літературним світом. Під впливом подій тих часів були написані «Любов до рідної землі», «Вовчиха», а також роман «Апостол черні» [21].

Помирає Ольга в очікуванні судової розправи представниками румунських військ, що захопили Чернівці у 1942 році.

Сьогодні постать Ольги Кобилянської згадується не лише в літературному контексті, а й в дискусіях про українських фемінізм. Дедалі частіше згадуються її виступ у жовтні 1894 року, що відбувся у Чернівцях на зборах Товариства Руських жінок на Буковині, де Ольга Кобилянська зазначала: «ідея «емансипації жінок», або ідея» жіночого руху» є, власне, тою ідеєю, котра доказує, що сучасне положення жінки середньої верстви, а головно — жінки незамужньої, є сумне, є гідне звернення уваги всіх мислячих умів, гуманних серць обох полів, і бажає щиро поліпшення жіночої долі» [22].

2013 року у Чернівцях напередодні 150-річчя від дня народження Ольги Ковилянської Чернівецьке екскурсійне бюро представило тематичну екскурсію «13 адрес Ольги Ковилянської», показавши будинки, у яких мешкала письменниця. Під час екскурсії розповідали, яке суспільство збиралося там у період життя письменниці у тому чи іншому будинку та хто її відвідував.

Зараз також діє меморіальний музей, який відкрито у домі, де мешкала письменниця, також у 1963 році, спеціально до 100-річчя з дня народження Ольги Кобилянської, її іменем називають Чернівецький театр та головну вулицю Чернівців.

Коли ми згадуємо ім'я Ольги Кобилянської, на думку часто спадає інша відома поетеса, *Леся Українка*. Власне, однією з головних причин приїзду Лариси Косач до Чернівців – була саме міцна дружба поетес, які познайомилися за посередництва письменника Михайла Павлика. Гостювала Леся Українка у родинному гнізді Кобилянських за адресою Новий Світ 61 (зараз – Шевченка, 81) [23].

У Чернівцях Леся часто зустрічалася з місцевою інтелігенцією. Василь Стефаник прийшов до неї першим, вона розповідала на нього в Київ і «зарахувала» до буковинських письменників. Виявилося, що він не заперечував, адже саме тут здійснював свою творчу діяльність. Крім того, з Лесею Українкою регулярно зустрічалися *Осип Маковей, Євгенія Ярошинська,* художник *Юстин Пігуляк*.

Українська громада Буковини з великою радістю відгукнулася на приїзд письменниці. З цієї нагоди музичне об’єднання «Буковинський Боян» та студентське товариство «Молода Україна» влаштували на честь її приїзду вечір в нинішньому Українському Народному Домі. Поетеса спочатку відмовлялася, бо не дуже хотіла розважатися, але врешті погодилася. На цій події одині з лідерів русинського руху виголосили свої промови, після яких взяла слово й Леся Українка. Тоді ж йшлося й про друк збірки віршів «Відгуки», яка була видана у Чернівцях 1902 року.

Історія її життя та творчості розказано в екскурсії «Літературні Чернівці». Також її іменем названа одна з вулиць міста Чернівці та відкрито меморіальну дошку, де зображено також Ольгу Кобилянську, на будинку, де Леся Українка колись гостювала.

У найскладніші часи свого життя Чернівці відвідував також *Іван Франко*, де ще й здобував університетську освіту, а згодом планував і викладати.

Тісні стосунки були у Франка з професором Чернівецького університету Ст. Смаль-Стоцьким, який був прихильним до письменника та завжди допомагав й приймав його в своєму помешканні. Взагалі будинок за адресом Новий Світ, 37 (зараз – Шевченка 55) був відомий поза межами Чернівців, адже свого часу під його дахом знаходити прихисток *О. Кобилянська, М. Коцюбинський, В. Стефаник, М. Черемшина, В. Сімович, О. Луцький*, коротко кажучи – всі освічені особи тих часів [24] .

Важливою подією для Чернівців, як культурного міста, про яку писала всі тодішня преса – було святкування 40-річчя громадської, культурної та літературної діяльності Івана Франка, під час якого у Народному домі він зачитав свого «Мойсея». Відбулося це 6 травня 1913 року.

Власне, не в останню чергу, завдяки Франкові сьогодні є можливість голосно говорити про літературне життя Буковинського краю, а пам'ять про письменника увінчано в меморіальний дошках та назвах вулиць.

Найперше місце в літературознавстві Чернівецької області для Івана Франка мав *Юрій Федькович*. Це зрозуміло з статті «Осип-Юрій Федькович», надрукованої у 1887 році у «Зорі» Іваном Франком. Юрій Федькович був не лише українським письменником, а й культурно-освітнім діячем, які відроджувати свідому національну Буковину. Про це говорить і той факт, що він був редактором газети «Буковина», яка на той час була найпопулярнішою у краї, а також те, що його величають як захисника селянських інтересів, твори якого були пронизані любов'ю до рідної землі [24].

Зараз же ім'я Юрія Федьковича допомагає створити для Чернівців імідж літературного міста. В його честь названо Чернівецький національний університет, перлину та візитівку міста. Також його ім'я носить вулиця міста, а у 2009 році був встановлений пам'ятник митцю.

«Будителем» української Буковини також називають *Сидора Воробкевича*, який народився в Чернівцях у 1836 році. Власні поезії «Думки з Буковини» були вперше опубліковані під на у збірці «Галичанин», а інша збірка «Над Прутом» побачила світ у 1901 році за редакції Івана Франка.

Похований Сидір Воробкевич у Чернівцях на Руському кладовища у 1903 році. У 2021 році встановили монумент Сидору Воробкевичу біля ліцею номер 20, а також триває реставрація погруддя, що планують встановити у сквері неподалік Чернівецького національного університету.

Василя Сімовича несправедливо «ховали» усі ці роки. Тепер його славне ім'я знову до нас повертається. В першу чергу це видатний мовознавець, культурний діяч та філолог. Він у своїх роботах порушував питання правопису та його періодизації. Також під його керівництвом вийшло упорядковане видання творів «З вершин до низин», автором яких є Іван Франко [25].

Зараз існує екскурсія «Літературні Чернівці», яка об'єднує у собі всю літературну спадщину минулого. Так, там представлена історія життя та творчості Ольги Кобилянської.

Екскурсія також розповість вам, де Іван Франко закінчив коледж і де був написаний серйозний підручник з психології криміналістики, за яким Конан Дойль написав свого знаменитого Шерлока Холмса.

Екскурсія розкрила таємниці життя багатьох відомих письменників, а також учасникам екскурсії розповідають, де знаходиться перший літературний салон у Чернівцях, де Юрій Федькович уперше побачив Емілію Марошані, своє єдине справжнє кохання, готель, в якому писав романси *Олександр Вертинський*. Тут також зупинявся *Шолом Алейхем*, який збагатився неочікуваним досвідом для створення образів підприємців, погордливих багатих людей, біржовиків, спекулянтів і жалюгідних «гендлярів повітрям». Театральна площа – саме тут робив перші спроби дістатися до вершин поетичного кіно *Іван Миколайчук*, де поет-пісняр *Михайло Ткач* написав свою безсмертну та незабутню «Марічку», що стала візитівкою Чернівців, а також *Володимир Івасюк* зі своєю легендарною «Червоною рутою», що звучала тут вперше [26].

Кількість письменників у Чернівцях з року в рік зростає, поповнюючи своїми доробками культурну та літературну скарбницю міста.

Однією з найвідоміших сучасних письменників не лише Буковини, а й України є *Марія Матіос*, яка окрім творчої діяльності активно займається

політичними питаннями. Серед численних відзнак варто згадати про Шевченківську премію з літератури, відзнаку Книга року ВВС та Коронацію слова [27].

Свого часу Марія Матіос була заступницею голови у Спілці письменників України Чернівецької області та секретарем «Буковинського журналу»,при цьому її ще й зарахували до списку почесних громадян Чернівців.

Найвідомішою книгою авторки є «Солодка Даруся», що безумовно вплинула на українське суспільство. Серед відомих творів письменниці «Чотири пори життя», «Майже ніколи не навпаки», а з останнього це «Букова земля».

Юрій Чорней окрім того, що є відомим журналістом, також здобув популярність завдяки написанню документального роману «Вернон Кресс. Життя під прикриттям». Це інтелектуальний трилер заснований на історичних джерелах та головним героєм якого є чернівчанин.

Про *Максима Дупешко* говорять як про молодого західноукраїнського письменника сучасного покоління. Народжений у Чернівцях, де й почав свій шлях, він є активним учасником літературного середовища міста.

Найвідомішою роботою на сьогодні є «Історія, варта цілого яблуневого саду», в романі є місце як і коханню, так й історії міста ХХ століття.

Андрій Тужиков – є як письменником та громадським діячем міста Чернівці, так і куратором формації «Лабораторія культури». Будучи програмістом це позначилося й на його творчості. Відомими роботами автора є нон-фікшн книга «Коротка історія технологій: як зрозуміти свій ґаджет» та підліткова повість «Ще одна цегла в стіні». Андрій Тужиков також публікується у журналах.

Інга Кейван це сучасна поетеса, літературознавиця та головний редактор сайту літературної критики «LSD», назва якого розшифровується як «Література. Сучасність. Діалог». Також вона автор поезій: «Тремтіння сфер», «Одкровення Я», «Світ на дотик» «Імаго кольору індіґо», Сьоме покоління», «Коли Бог приходить» та інших не менш вагомих для розвитку української поезії.

Саме сучасні письменники, поети та літературні митці є тим рушієм, який в майбутньому визначить вектор розвитку Чернівців як культурного, літературного та розвинутого міста.

3.2. Чернівці як столиця німецької та єврейської літератури

«Потаємна столиця Європи», саме так часто називають Чернівці – це тому, що «тротуари були заповнені букетами троянд, а книгарень було більше, ніж кафе» через любов мешканців до літератури, театру та музики.

Чернівці – поліетнічний край, де здавна жили румуни, українці, євреї, поляки, вірмени, угорці, словаки та німці. У той же час, перебуваючи у складі Австро-Угорської імперії, Чернівці стали, так би мовити, східним форпостом німецької культури.

Про Чернівців як таємну столицю німецької літератури та роль єврейських поетів у формуванні літературного простору Буковини розповів в інтерв'ю відомий німецький літературознавець, перекладач, професор Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, *Петро Рихло*, для газети «Хадашот»: «Євреї виявилися найбільш сприйнятливі до німецької мови, хоча володіли нею і українці з вищих верств суспільства, наприклад, класик української літератури Юрій Федькович ряд своїх творів створив німецькою. Багато писала німецькою і Ольга Кобилянська, на цій мові видавав свої підручники з музики письменник і композитор, професор Чернівецького університету Сидір Воробкевич» [31].

Буковинський феномен німецької поезії, як літературне явище відкрита досить пізно, тільки в 1980-ті роки.

Спочатку нішу в поезії займали *Пауль Целан* (який вже був відомий на момент своєї трагічної смерті у квітні 1970 року) та Роза Ауслендер, лауреат премії Гейне та володарка Німецького хреста «За заслуги».

Пауля Целана зараховують до найвизначніших поетів ХХ століття та визнають його як одного з неповторних ліричних поетів повоєнного часу у Європі.

Єврейський поет та перекладач народився в місті Чернівці у 1920 році, де і здобув початкову освіту та проявив здібності до румунської та французької мов.

Перші свої збірки поезій Целан пише у Чернівцях 1944 року і віддає на прочитання поету Маргулу-Шперберу, відомому буковинському поету, який високо оцінив творчість поета початківця.

Взагалі постать Пауля Целана є знаковою для Чернівців, тому що він широко відомий поза межами України і є одним з магнітів для літературних туристів з Європи. І, нарешті, цей факт починають використовувати для створення різноманітних заходів.

У 2020 році, який вважають ювілейним роком Пауля Целана, адже на цей рік припадає 100-річчя від Дня народження митця, було проведено ряд заходів приурочених до цієї події. «Видавництво 21» об'єднало їх під спільною назвою «Місяць Пауля Целана» [28].

Одним із заходів є представлення двох нових видань на онлайн-презентації, а саме збірки поезій, що закривають цілісне 10-титомне видання творінь Пауля Целана – «Затьмарено та вірші з тематичного кола «Затьмарено»» за перекладу Петра Рихла. А також праця Ізраеля Халфена «Пауль Целан. Біографія юності поета». Автор, який родом з Буковини, працював над її створенням від 1971 року та охопив приблизно 25 років із життя поета.

Гостями заходу були Петро Рихло та Інга Кейван, де також у підсумковій розмові обговорили всі видання про Пауля Целана від видавництва «Видавництво 21».

Ще одним із заходів був камерний ретро-захід «Пісні потойбіч людей. Целан і музика», що пройшов у Муніципальній бібліотеці імені А. Добрянського. Там Петро Рихло пояснив роль музики у творчих надбаннях Пауля Целана в окремі періоди його життя.

Варто відмітити, що у Чернівцях встановлено пам'ятник Паулю Целану та меморіальна дошка на тому будинку, де народився поет, а також одна з вулиць названа в честь нього.

Ще однією з невід'ємних постатей для міжнародного туриста в Чернівцях є *Роза Ауслендер*, поетеса єврейського походження, яка народила у 1901 році в місті Чернівці, тут вона провела своє дитинство та зустріла юність, а з часом і випустила свою першу збірку віршів у стилі неоромантизму під назвою «Der Regenbogen», що в перекладі означає «Райдуга» [29].

Роза Ауслендер була знайома з Паулем Целаном, який підтримував її як особистість після перенесених хвороб та ув'язнення, а також певним чином вплинув на подальшу її творчість.

Вірші поетеси перекладено на багато різних мов світу, в тому числі й здійснено переклад її поезій на українську мову, що увійшли у збірку віршів «Час Фенікса» за перекладом Петра Рихла та яка була видана у Чернівцях.

На передодні 100-річчя з Дня народження поетеси було встановлено її погруддя на площі Пресвятої Марії (або Турецькій площі), а також меморіальну дошку на будинку, де народилася мисткиня. Це було здійснено в рамках проєкту Гельґи фон Льовеніх та Петра Рихла «Буковинсько-галицький літературний маршрут», що фінансується Міністерством закордонних справ Німеччини [30].

Німецькі літературознавці, які вивчали їхню творчість, виявили середовище, в якому формувалися ці поети, і зацікавилися іншими іменами з того ж кола.

Відкриття «Буковинського Галицького літературного маршруту» сприяє включенню німецькомовних єврейських поетів до української свідомості та естетичного простору. Літературний маршрут завдовжки близько 150 кілометрів починається у Чернівцях, проходить через Заболотів (рідне місто відомого письменника та публіциста Манеса Шпербера), Чортків, Бучав – до Броду. Цей маршрут дозволяє місцевим жителям дізнатися імена своїх співвітчизників, які прославили їхнє маленьке рідне місто. Туристи з інших країн також можуть проїхати цими місцями і поринути в атмосферу, в якій виростали письменники [31].

Ґеорґ Дроздовський – німецькомовний поет та прозаїк, що народився у Чернівцях на зламі XIX-XX століть та описав свої спогади про Чернівці у книзі під назвою «Тоді в Чернівцях і довкола. Спогади старого австрійця». Письменник брав

активну участь у культурному житті міста: створив театральну трупу для любителів «Чернівецькі камерні вистави», де був репертуальним директором та актором; описував у газетах, що публікувалися німецькою мовою, театральні огляди на вистави [32].

Після примусового виселення з Чернівців після Другої Світової війни, він присвячував своєму рідному місту чимало віршів та поезій, яка виказує невимовну любов та смуток Ґеорґа Дроздовського до Батьківщини.

Йосиф Кунович Бург народився у містечку Вижниці, що станом на 1912 рік було центром буковинських хасидів. Початком його професійної творчості була робота редактором у єврейській газеті «Чернівецькі листки». Згодом, напередодні Другої Світової війни, він випускає свої перші книги у Чернівцях, а саме збівки оповідань «Над Черемошем» та «Отрута». Йосиф Бург у своїй творчості береже пам'ять великих єврейський діячів та митців з Буковини.

Смерть письменника настала у 2009 році. На центральному кладовищі Чернівців є Алея почесних громадян міста, де його і поховали. У Вижниці в честь нього та його творчості найменували одну з вулиць.

Варто відмітити, що 1988 року Йосиф Бург створює Єврейстке культурологічне товариство імені Еліезера Штейнбарга в Чернівцях. Це ще один літературний представник Буковини єврейського походження.

Еліезер Штейнбарг окрім своєї творчості проводив активну освітню діяльність для дітей. Так, він очолював Раду директорів єврейських шкіл міста та заснував при Єврейському домі Шкільний союз і дитячу школу, в якій активно вивчають мови ідиш та іврит. Ще одним просвітницьким кроком було видання буквару для дітей «Алеф-Бейз».

Свій талант як письменника-байкаря він відкриває після 1930 року, коли повернувся у Чернівці з Бразилії. Проте перша велика збірка байок автора, відібраних власноруч, побачила світ вже після його смерті,а саме у 1936 році

Протягом 1920-х років виходить серія його методичних посібників «Култур» (Культура) з єврейської педагогіки, де серед іншого він розробляє методику одночасного навчання обох єврейських мов (ідиш та іврита).

Поховали Еліезера Штейнбарга на центральній алеї єврейського кладовища, що знаходиться у містові Чернівці. Також існує меморіальна дошка на будинку, де він свого часу проживав та названа в честь нього одна з вулиць міста.

Важливим стало передання архівів майстра слова до Єврейської національної бібліотеки в Єрусалимі у 1972 році.

Іцик Мангер за походженням є українським євреєм, що народився 1901 року у Чернівціх, проте творчість якого розквітнула закордоном. Любов до творчості йому прививали з дитинства, що в майбутньому переросло у справжнє покликання. Створював свої літературні шедеври на мові ідиш, які любив зачитувати у варшавському літературному колі.

Популярності творчості Іцика Мангера надав той факт, що часто на його вірші накладалася музика, і, які згодом ставали широковідомими піснями, до прикладу: «Ойфн Вег штейт а Бойм» та «Золотий павич».

Вірші Мангера відмічено ініціативою ЮНЕСКО, а саме їх було включено до «Антології світової поезії. Відбулося це у 1961 році.

Ґрегор фон Рецціорі – німецькомовний письменник аристократичного походження, який народився в Чернівцях за два місяці до Першої світової війни та був свого часу ще й актором та сценаристом [33].

В рамках вже вищезгаданого проєкту «Буковинсько-галицький літературний маршрут», йому встановили погруддя неподалік університетської бібліотеки.

У своїй творчості митець часто повертається до свого життєвого досвіду, так було створено та представлено сценарій до фільму «Людина без паспорта». Також він часто згадує життя у Чернівцях, підтвердженням цього факту є видані жартівливі оповідання «Магрібінські історії», де описуються персонажі з тогочасних чернівецьких околиць; «вундерраббі з Садагури, раббі Шалом Мардохай».

Румунський Шевченко з Буковини – саме так часто величають *Міхайля Емінеску*. За своє нетривале життя, світоч румунської літератури, зміг створити

неосяжну спадщину: зібрання його творів налічує шістнадцять томів поезії, прози та публіцистики [34].

Класик світового масштабу, який народився у 1850 року, здобував початкову освіту у німецькій школі Чернівців, де й опублікував свій перший вірш «Біля могили Арона Пумнула» для вшанування пам'яті свого улюбленого вчителя.

Міхайль Емінеску чудово володів українською мовою, яку вивчив за роки життя у Чернівцях, де тісно спілкувався з українськими літературними діячами.

Його творчість характеризується як соціальний радикалізм та віра в тогочасні урочисті погляди. У поемі «Luceafarul», яка має переклад як «Ранкова зірка», поет розповідає про власне знедолення. Згодом поему вихнають як вінець творчості Міхайля Емінеску.

У Чернівцях 1989 року для вшанування пам'яті письменнику встановлюють пам'ятник та відкривають кімнату-музей.

Мойше Альтман був єврейським письменником та жертвою сталінських репресій. В Чернівцях у післявоєнний період працював літературним редактором та випустив п'єсу «Десята заповідь», а також після того як вийшов його цирк розповідей про війну - ув'язнений на 10 років трудових таборів. Після реабілітації 1955 року повертається в Чернівці, де до моменту своєї смерті, продовжив писати та творити.

Міжнародний поетичний фестиваль MERIDIAN CZERNOWITZ – це захід, побудований на культурній спадщині Чернівців, продукт генів та історичної пам’яті його жителів. Мета фестивалю – повернути Чернівці на культурну мапу Європи та започаткувати діалог між сучасними українськими митцями та зарубіжними представниками [35].

Учасники MERIDIAN CZERNOWITZ – з Німеччини, Швейцарії, Австрії, Великої Британії, Данії, США, Нідерландів, Ліхтенштейну, Люксембургу, Польщі, Румунії, України та з інших країн. Але головним гравцем у MERIDIAN CZERNOWITZ є саме місто з його незліченними поетичними читаннями, лекціями, дискусіями, презентаціями книг, поетичними прогулянками, музично-поетичними та винно-сигарно-поетичними вечорами та театральними виставами.

Відвідувачі поринають у комфортну літературну атмосферу, скуштувати добірну європейську поезію та насолодитися мистецтвом без кордонів

Міжнародний фестиваль поезії MERIDIAN CZERNOWITZ запускає програму для німецькомовних письменників. Щороку письменники приїжджають до Чернівців на чотири тижні писати твори [35].

Програму було ініційовано Ґете-Інститутом в Україні та підтримано Культурним фондом Німеччини Allianz Kulturstiftung. Головний організатор – Міжнародний фестиваль поезії MERIDIAN CZERNOWITZ, який проходить щороку у Чернівцях.

Як розповіла голова Ґете-Інституту Олена Лиховодова, Німецький культурний центр консультує та підтримує фестиваль поезії, особливо його німецьку частину. Таким чином, Ґете-Інститут допоміг організаторам MERIDIAN CZERNOWITZ співпрацювати з фестивалем Literaturwerkstatt Berlin, німецької літератури у Берліні, та мюнхенським некомерційним фондом Allianz Kulturstiftung. Фонд підтримує освітні та культурні проекти, пов'язані з процесом європейської інтеграції та питаннями європейської ідентичності. Саме тому, за словами Лиховодової, він зацікавився створенням резиденції письменників у Чернівцях. Саме це місто за визначенням президента фестивалю Святослава Померанцева претендує на звання «поетичної європейської столиці».

Рис. 3.1. Міжнародний фестиваль поезії MERIDIAN CZERNOWITZ. 2021 рік [35]

Цьогоріч як такого фестивалю не було. Проте відбулися XIII Міжнародні поетичні читання Meridian Czernowitz, які проходили з другого по четверте вересня у Чернівцях. Учасниками стали молоді поети, які лише на початку свого творчого шляху, та відомі творці із Німеччини, Австрії, Ізраїлю, Швейцарії та звісно ж з України. Хочу відмітити, що одним із учасників був *Ян Гуцул*, випускник географічного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Програма була насичена наступними подіями: поетичні читання, публічні інтерв'ю та презентація книжок, виставка картин та передпоказ-презентація ювелірних прикрас створених до Меридіану [35].

Також учасники та відвідувачі заходу робили благодійні пожертви на рахунки фондів, що безпосередньо підтримують Збройні сили України.

Партнерами, що підтримали Meridian Czernowitz у 2022 році були:

- Klett-Cotta Verlag, літературна німецька організація;
- Канадська доброчинна організація «Українсько-єврейська зустріч»;
- Австрійський федеральний уряд землі Карінтія;
- Австрійське товариство Ґеорґа Дроздовського;
- Посольство Швейцарії в Україні;
- Німецький фонд Dutch Jewish Humanitarian Fund;
- Literarisches Colloquium Berlin;
- Штутгартський літературний дім;
- культурний фонд S. Fischer Stiftung;
- Літературний целанівський центр у Чернівцях.

Важливим для розвитку літературного туризму у Чернівцях є Літературний центр Пауля Целана, який було засновано у 2013 році та досі діє як культурна установа, яка популяризує багатонаціональну та багатомовну літератури спадщину Буковини, особливо німецькомовної [36].

Щоб виправити історичну несправедливість щодо таких відомих у Європі та забутих в Україні авторів, а саме: Міхай Емінеску, Георг Дроздовскі, Роуз Ауслендер, Александр Моргенбессер, Карл Еміль Францос, Пауль Целан, Мозес

Розенкранц, Грегор фон Реццорі, Іціг Мангер, Йозеф Бург, Моше Альтманн та багато інших, - має на меті діяльність Літературного центру імені Пауля Целана.

Центр є майданчиком для презентації буковинської літератури, яка була забута чи засекречена з ідеологічних причин. Тут проводяться читання, виставки, конференції, презентації книг та наукових лекцій.

У майбутньому Літературний центр Пауля Целана у співпраці з дирекцією міжнародного поетичного фестивалю «Meridian Czernowitz» допоможе сформувати для Чернівців бренд «столиці німецької та єврейської літератури».

Висновки до розділу 3.

Туристичний ринок в Чернівцях на сьогоднішній день вже пропонує літературні маршрути для здійснення екскурсій.

В першу чергу на таких маршрутах учасникам екскурсії розповідають про життя та творчість письменників кінця XIX – початку XX століття. Цей період є цікавим для туриста, тому що тоді Чернівці були частиною Австро-Угорської імперії, яка на стику цих століть, у зв'язку з Першою світовою війною, розвалилася.

Не менш важливу роль відіграє творчість сучасників. Саме вони сьогодні своїми письменними здобутками привертають увагу до Чернівців.

Часто можна почути вираз: «Чернівці – це столиця німецької та єврейської літератури». Це й не дивно, адже родом з міста походить багато німецькомовних письменників та єврейських поетів, які здобули не аби яку популярність у Європі.

Цей факт приваблює велику кількість літературних туристі із закордону. Також сприяє цьому потоку ряд літературних заходів, які проводять у Чернівцях.

РОЗДІЛ 4. РОЗРОБКА ВЛАСНОГО ТУРИСТИЧНОГО ПРОДУКТУ

4.1. Конкурс «Слідами Букової землі» за романом Марії Матіос як рушій літературного туризму в Чернівцях.

Однією з найважливіших подій у літературному світі 2019 року слід вважати видання роману Марії Матіос «Букова земля», що описує події у період, що триває майже 225 років та закінчується у 2014 році біля Станиці Луганської.

«Букова земля» розповідає історію людських блукань у пошуках кращої долі. Це історія радості й горя, народження, возз'єднання й смерті, стабільності, миру й війни. Коротко, то це про історії життя. Ця книга спонукає читачів замислитися над прочитаним, почати проводити паралелі між минулим і сьогоденням, усвідомити роль і значення українських героїв, що боролися за волю і незалежність України[37].

У Чернівцях прошов конкурс на створення туристичного маршруту за романом Марії Матіос «Букова земля».

Олена Баннікова, яка є заступником директора з питань внутрішньої роботи, розповіла видавництву «Штальта» про засновників конкурсу – Марію Матіос, а також видавництво «А-ба-ба-га-ла-ма-га» та про організатора конкурсу – Чернівецьку обласну універсальну наукову бібліотеку імені М. Івасюка [37].

У конкурсі брали участь представники туристичних та громадських організацій, письменники, екскурсоводи, історики, краєзнавці, студенти та учні навчальних закладів. Не було й обмежень за віком, місцем проживання чи громадянством. Учасниками були розроблені маршрути подорожей та тексти екскурсоводів, які складені на основі об’єктів та пам’яток, що пов’язані з історичними подіями та людьми, про які пише в романі Марія Матіос.

Основною метою, як зазначають організатори, проведення конкурсу є: «актуалізація історичної пам’яті, посилення уваги до історії та культури Буковини, до природних туристичних атракцій, збереження традицій та звичаїв, залучення буковинців і всіх охочих до відкриття нових сторінок історії та об’єктів історичної, культурної, природної спадщини, сприяння розвитку туристичної галузі краю шляхом популяризації туризму серед краян та гостей Буковини, зокрема сприяння

розвитку інтелектуально-освітнього туризму, концептуального дозвілля та літературного туризму» [38].

Літом 2020 року у Чернівцях відбулася низка перформенсів за романом-панорамою «Букова земля» Марії Матіос. Любов Добровольська стала режисером цих подій та спільно з центром культури Буковини та Молодіжною радою створили навколо роману-панорами «Букова земля» цілу рефлексію.

Рис. 4.1. Нагородження переможців туристичного конкурсу «Слідами Букової землі» [38]

Важливим є те, що учасниками конкурсу стали 20 людей з різних куточків України. Тобто, на основі цього роману, вже створено 20 потенційно-привабливих для туристів екскурсійних маршрутів, які можуть запустити нову хвилю розвитку літературного туризму в Чернівцях.

4.2. Тематична екскурсія по місту Чернівці «Стежками лицаря Миколи Василька»

Мета екскурсії: ознайомити екскурсантів з історією життя Миколи Василька, розповісти про вагому суспільно-політичну та дипломатичну діяльність, яка вплинула на розвиток не лише Буковини, а й України.

Завдання екскурсії:

1. Розповісти про визначний вклад Василька в розширення можливостей України на політичній арені початку ХХ ст., про його вплив та авторитет в урядових колах австрійського парламенту.

2. Розкрити особливості життя Миколи Василька, його характер, сімейні цінності та індивідуальні характеристики його особистості.

3. Ознайомити екскурсантів з місцями міста Чернівці, які певним чином мали відношення та вплив на життя Миколи Василька.

4. Познайомити екскурсантів з суспільно-політичним життям українців на початку ХХ ст., проблемами та інтересами національно-культурного життя, а також з історією відстоювання національних прав українського народу в Австро-Угорщині.

Маршрут екскурсії:

Зупинка 1 – зустріч екскурсантів. Вступ. Резиденція митрополитів Буковини і Далмації.

Зупинка 2 - Юридичний факультет Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Зупинка 3 - Театральна площа.

Зупинка 4 - Центральна площа.

Зупинка 5 - Чотирнадцятий корпус Чернівецького Національного Університету (будинок колишнього буковинського Ландтагу).

Зупинка 6 - Маєток Миколи Василька (вул. Шевченка, 40).

Зупинка 7 - Віденська кав'ярня (вул. Кобилянської, 49). Висновки. Прощання.

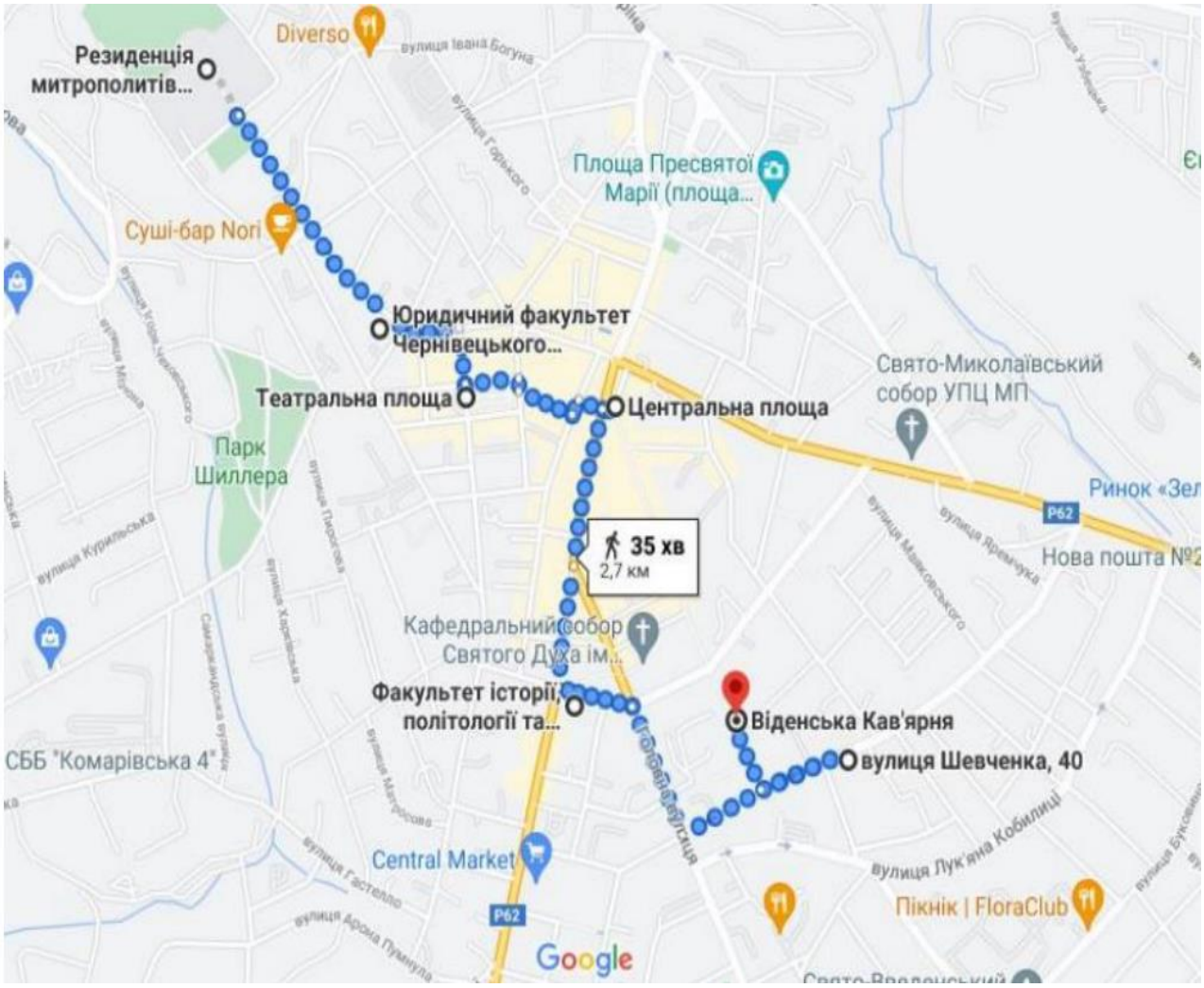

Рис. 4.2. Картосхема маршруту екскурсії

Таблиця 4.1

Методична розробка екскурсіх							
№ з/п	**Ділянки (етапи) пересування за маршрутом від місця збору екскурсантів до останнього пункту на конкретній ділянці маршруту**	**Місця зупинок**	**Об'єкт показу**	**Тривалість огляду**	**Основний зміст**	**Вказівки з організації**	**Методичні вказівки**
1	Зустріч екскурсантів. Перехід по вул. Університецькій до Юридичного факультету.	Резиденція митрополитів Буковини і Далмації		10 хв.	1.1 Вступ. 1.2 Знайомство з історією дитинства героя	Надається необхідна інформація, вказівки.	Метод розповіді
2	Перехід через вул. Університецьку до Театральної площі.	Перед входом до корпусу Юридичного факультету.	Юридичний факультет Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича	10 хв.	2.1 Терезіанум 2.2 Освіта в Чернівцях 2.3 Перші управлінські рішення	Група розташовуєтьс я обличчям до фасаду будівлі	Прийом попереднього огляду, метод розповіді
3	Перехід по вул. Емінеску до Центральної площі	Біля пам'ятнику Ользі Кобилянській, перед входом до театру.	Театральна площа	10 хв.	3.1 Будівництво театру 3.2 Історії кохання	Група розташовуєтьс я півколом через дорогу, навпроти театру.	Метод розповіді, прийом пояснення
4	Перехід по вул. Івана Франка до Соборної площі.	Група зупиняється перед Ратушею	Центральна площа	15 хв.	4.1Роль кав'ярень 4.2 Причини сутичок 4.3 Скандальні промови	Група рухається від Ратуші, під тінню дерев до протилежної частини площі.	Метод розповіді, прийом цитування
5	Перехід по вул. Головна до вул. Шевченка	Група зупиняється перед входом до корпусу	Чотирнадцятий корпус Чернівецького Національного Університету (будинок колишнього буковинського Ландтагу)	20 хв.	5.1 Важкий період 5.2 Дипломатична служба	Група стає в тіні дерев через дорогу від 14 корпусу.	Метод розповіді, прийом ритуалу
6	Перехід по вул. Шевченка до вул. Кобилянської	Група зупиняється через дорогу від будинку	Маєток Миколи Василька	15 хв.	6.1 Маєток 6.2 Походження роду	Група інформується про підтримання тиші біля приватних будинків	Прийом розповіді, прийом екскурсійної довідки
7		Група зупиняється перед входом до закладу	Віденська кав'ярня	5 хв.	7.1 Спокій 7.2 Висновки	Завершення екскурсії, пропозиція відвідати заклад	Прийом розповіді, прийом зорової реконструкції

Конспект оглядової екскурсії

Вступна частина

Вітаю всіх присутніх, які виявили бажання дізнатися більше не лише про Чернівці, як перлину Буковини, а й познайомитися з героями нашого міста, які присвятили своє життя Батьківщині. Одним з таких героїв був і досі залишається в спогадах українського народу Микола Василько.

Микола Василько покинув земне життя в розквіті сил. Так на цю втрату відгукнулася незалежна газета «Зоря» в місті Чернівці: «Аж надто бідний на провідницькі таланти нарід український утратив одного з найбільших своїх людей».

Пропоную не затягувати і швидше пройти стежками лицаря по місту Чернівці, які вплинули на його особистість та життя. Мене звати Паламарчук Дарія, на всі Ваші запитання буду рада відповісти, прошу їх задавати на кожній зупинці, одразу після того, як я закінчу розповідати. Дозвольте нагадати, що ми будемо здійснювати рух пішохідними вулицями міста і переходити їх лише в спеціально відведених місцях, обов'язково дотримуйтеся правил дорожнього руху, не виходьте на проїжджу частину, не залишайте місця перебування групи без відома та в разі поганого самопочуття негайно повідомляйте мене. А зараз розпочнімо нашу подорож.

Основна частина

Підтема 1: народження та дитинство Коко

Коко – саме таким ніжним ім'ям кликали домашні Миколу Василька, який з'явився на світ 25 березня 1868 року в селі Лукавці, Вижницького району (на той час родинне село Слободзія-Комарівці Сторожинецького району). Зростав хлопчик під пильним керівництвом своєї матері Євгенії Науман, проте материнське тепло отримував від дружини барона Александра фон Василька Катінки з роду Флондор. Теплі стосунки з тіткою Микола підтримував впродовж всього життя, часто навідувався в гості, згадував часи дитинства: як разом бешкетував із синами Катінки, своїми братами Георгом та Стефаном. Рідні Миколи часто дивувалися його таланту, адже лише йому вдавалося розсмішити тітку та піднімати їй настрій

в тяжкі для родини часи. А інколи навіть подейкують, що «Коко» вигадала саме Катінка. Проте, варто зауважити, що батьки Миколи ще в ранньому дитинстві помітили й інші здібності сина, а саме схильність до наук та неабиякий потенціал оратора. І вже в 10 років хлопця відправляють навчатися до Відня в престижний закритий заклад Терезіанум. У цьому закладі навчалися лише діти чоловічої статі шляхетного походження, яких виховували як майбутніх дипломатів та освічених чиновників.

Підтема 2: студіювання та розваги молодого барона

Маленький хлопчик мріяв стати освіченим чиновником та великим дипломатом. Оскільки мав схильність до наук, то батьки не пошкодували грошей і відправили його на навчання.

Це був найпрестижніший столичний закритий заклад Терезіанум для юнаків зі шляхетних родин.

Тому наш герой поїхав до Відня вчитися науці і незабаром вже вільно володів румунською, німецькою, українською, французькою, англійською мовами, добре знав латину та грецьку. Важливим в обранні навчального закладу було й те, що випускники Терезіануму ставали впливовими людьми внутрішньої та зовнішньої політики Австро-Угорської імперії, і не тільки. І Василько не раз в своїй майбутній діяльності користувався тими зв'язками для вирішення серйозних політичних справ. Повернувшись 1887 до Чернівців Василько ще рік він прослужив у 16- му гусарському полку, а вже вищу освіту здобував на правничому факультеті Чернівецького університету. На той час це був один із найкращих закладів, де готували державних чиновників. Імператорський університет імені Франца Йосипа відкрився у 1875 році у складі трьох факультетів: юридичного, філософського і теологічного, через які реалізовувалася політика мультикультурності, яку здійснювала на своїх теренах Австро - Угорщина.

Та Василько, маючи великі статки та молодий вік, ще не переймався такими глобальними питання, які ставив перед своїми випускниками університет. За дуже короткий час велику частину спадщини наш герой таки прогуляв. Пригоди та розваги молодого барона стали легендарними, хоча не завжди розповіді про них

збігалися з дійсністю. Можливо, розваги та пустощі тривали б ще довго, і Василько не став би тим, яким ми його знаємо, якби за рік до закінчення навчання сталася трагедія: юнак не втратив батьків. В його руках опинилася відповідальність за дві громади в селі Слободзія - Комарівці. Саме це горе і володіння маєтками зробили із зеленого хлопчика, якому на той час було всього 23 роки, відповідальну людину, що почала робити перші кроки справжнього мудрого українського політика.

До прикладу одна історія, яка дійшла до нашого часу: в родовому селі, де священником був румун, служба у храмі велася лише румунською мовою. Селяни часто зверталися до нього з проханням змінити мову богослужіння на українську, проте священнослужитель не йшов їм назустріч. Тоді Василько прийняв вагоме управлінське рішення: власним коштом він збудував будинок для священника і запросив іншого панотця із сусіднього села. Це був український церковнослужитель Віктор Захаровський, який ще й на довгий час став довіреною особою Миколи Василька. За таке мудре вирішення церковної проблеми він отримав від митрополита Сильвестра архієрейське благословення і декрет визнання.

Микола Василько стільки зробив для Буковини, що був почесним громадянином у 76 містах і селах, зокрема у Чернівцях, Кіцмані, Путилі. На Буковині вчителі завдяки Василькові мали найбільшу зарплату в усій Австрії.

Підтема 3: історії кохання

Перед Вами, пані та панове, міська перлина - Чернівецький театр імені Ольги Кобилянської. А чи відомо Вам, що він «народився» за активної участі Миколи фон Василька. Під час першої Миколиної каденції депутата на дебатах 1899 року про два мільйони крон фінансової підтримки Чернівецькому театральному товариству для спорудження нового театру, виступ Василька був більше, ніж переконливим. Багато було оплесків і багато було протестів щодо побудови нового театру, проте сьогодні ми все ж маємо можливість відвідувати і насолоджуватися театральними виставами в прекрасній будівлі.

Взагалі театр відіграє важливу роль в житті Миколи. Сам Василько у 1903 році розповідав про свої молоді роки так: «був я гостем милым и радо витаным» в

домах землевласників Грігорчі, Поповича, Волчинських, «не бувъ політиком, лишень веселымъ собѣ пташкомъ и робивъ крѣпко надѣѣ на всѣ боки».Це, очевидно, робило з нього «добру партію» для дочок заможних родин Буковини, тому він отримав «вхід» до «світського товариства», і був таким, що «єго можна пріймати», тобто відповідав дворянському габітусу. Це був зовсім інший бік життя політика, життя, що залишається за закритими дверима оселі, які втаємничують подробиці того самого життя. Так відбувалося і з нашим героєм. Першим серйозним захопленням, а в подальшому і першою дружиною була представниця шляхетного роду Ольга Гергель. Вона подарувала Миколі чотирьох дітей, але раптово покинула його, відлетівши на небеса. Єдиною опорою для батька на довгий час залишилися діти: Гамількар-Николай та три донечки Віра, Тетяна та Надія. Син, за прикладом Миколи, вже в 9 років студіював науку в тому ж Терезіанумі. Отже, з малих років його готували до політичної кар'єри.

Через багато років Микола вдруге одружився з відомою актрисою театру з Відня Гердою Вельде. Вона супроводжувала свого чоловіка на дипломатичних прийомах і викликала захват своєю появою. Барон до останнього вмів подати себе артистично, презентабельно, вражаюче. Проте багатьом з членів родини не подобався союз дипломата з актрисою, дехто вважав такий крок нерозсудливим. Саме через це тема кохання та одруження з Джетті Вінклер (справжнє ім'я Герди Вельде) була в сім'ї Василька забороненою. Так тривало аж до 21 квітня 1919 року, коли у Віденську ратушу, де Микола з Джетті взяли шлюб, принесли телеграму з Румунії без підпису з єдиним словом «Гірко!» - це означало остаточну капітуляцію, зняття табу й прийняття ситуації родиною.

Підтема 4: політика за чашечкою кави

Запрошую Вас на площу, де знаходилися найпопулярніші кав'ярні в Чернівцях. На той час це було місто, де концентрувалися органи крайової законодавчої та виконавчої влади. А кавʾярні стали місцями неформального спілкування місцевих політиків, особливо під час гострих протистоянь у ландтазі.

Микола Василько розповідав про випадок, що трапився одного вечора в ресторані готелю «Під чорним орлом». Між ним та М.Флондором через політичні

інтриги та наклепи зіпсувалися стосунки. Щоб їх покращити, М.Флондор надіслав до Василька Октавіана Зотту та брата Аурела Ончула, які запропонували наступне: «Приступить до стола (М.Флондора.), Вы подасте єму руку и выпєте флящину шампана, тай усьо буде вь наилиппшомь порядку».

Є також незаперечні свідчення, що А.Ончул, вищий радник Морар мали розмову із Васильком з приводу поточних політичних рішень в краї під час сніданку в кафе Гаїни. Під час сесій ландтагу дебати та обговорення поширювались на «політичне закулісся», яке становило собою ресторани готелів, де зупинялися депутати. В листопаді 1903 р. М.Василько звертався в ландазі до представників Румунського клубу: «[…] мусите бігати до готелю «Під чорним орлом»» або до «готелю Центрального», асистувати Вірмено-Полякам при вечері, аби за вами голосували.» Це була своєрідна політика за чашечкою кави…

Взагалі в Миколи часто ставалися суперечки з ландазі. І, мабуть, найголовнішою причиною на це були зміни, які своїми рішеннями та нововведеннями робив Василько:

- 16 грудня 1898 року склав присягу депутата українською мовою;

- став одним з ініціаторів створення Вільнодумного союзу, при підтримці якого в сеймі вирішувались насущні проблеми національнокультурного життя буковинських українців, зокрема відкриття української гімназії у Вижниці у 1908 році, пропозиція поділити Буковинську митрополію на українську та румунську у 1916.

- пропонував скеровувати в українські села священиків, які володіють українською мовою.

Саме завдяки зусиллям «Вільнодумного союзу» вдалося кардинально змінити виборче законодавство і вже у 1910 р. провести вибори до Буковинського сейму на засадах загального, прямого й таємного голосування, за принципом пропорційного представництва національних громад краю.

Отже, ми бачимо, яким значним був вклад Миколи Василька в руйнуванні румунської монополії у крайовому парламенті. Під час обговорення в парламенті бюджету 27 лютого 1902 року стався найбільший скандал. Василько виступив зі

знаменитою промовою, в якій найбільше піддав критиці кадрову політику віденського уряду за те, що він скеровував до Чернівців чиновників, які абсолютно не розумілися на місцевих справах і не хотіли перейматися місцевими проблемами. На той час на Буковину з Ґрацу прислали президента крайового суду Кляра, про якого, василько сказав: «Не потребуємо президента суду, що сидить у християнсько-німецкому товаристві, п'є там пиво і "робить" там політику. Ми потребуємо президента суду, що турбував би ся нашим краєм, нашими відносинами судовими, котрий інтеліґенцію нашого краю притягав би, а не відтручав, як се тепер дієть ся». На таку різку критику деякі політики в Буковинському сеймі спробували ізолювати Василька, не включивши його до жодної зі сеймових комісій. Та він знайшов підтримку українських народовських депутатів сейму. Після цього Микола перейшов із москвофільського в народовський табір. Відтак М. Василько і галицький депутат Є. Пігуляк почали діяти в парламенті разом. Згодом з іншими українськими депутатами від Буковини та Галичини в 1907 році вони увійшли до створеного «Українського клубу», головною вимогою якого стало створення української автономії в рамках Австро - Угорщини, до якої мали б увійти Східна Галичина, Північна Буковина і Закарпаття. Та вже 1909 року через розходження у поглядах на парламентську тактику буковинські депутати вийшли з «Українського клубу», утворивши окремий «Буковинський клуб» на чолі з М.Васильком. Галицькі депутати вважали, що потрібно проводити більш конфронтаційну політику, буковинські — вирішувати питання через компроміс. Та все ж, попри тактичні розходження, в більшості парламентських питань українські депутати діяли спільно. Найбільші зусилля тогочасних українських народовольців спрямовувалися на поборення москвофільства. Особливо гучним був виступ М. Василька у Райхсраті 11 грудня 1909 року, у якому він заявив: «…на початок XX ст. москвофільство в Галичині і на Буковині вже майже щезло. Існували тільки рештки "старорусинів" – "альтрутенів". Та все змінилося після революції в Росії та виборів 1907 р. в Австро - Угорщині. Москвофільство знову почало набирати сили. Його підтримували поляки в Галичині, румуни на Буковині та надходження «російських рублів…» У 1911 році вже вкотре послом до парламенту обрали

Миколу Василька. Українські сили на тих виборах отримали значну перевагу на всіх етнічних землях. 16 липня 1911 року відбулася знакова подія: всі українські посли з Галичини і Буковини зібралися на нараду, на якій заснували Український парламентський союз. Головою його став К.Левицький, а заступником — М.Василько.

Маючи численні, напрацьовані десятиліттями зв'язки у Відні, він дістав призначення послом в Австрії. Протягом 19 років Микола Василько був послом до австрійського парламенту.

Підтема 5: історичні перепетії

Історія має свої непередбачувані повороти. Василько скористався ними, щоб здійснити свою мрію та наблизитися до кульмінації власної політичної кар'єри – незалежності українського народу. Проте це так і не стало реальністю в його час. Перебуваючи у Відні, Микола Василько уважно спостерігав за перебігом політичних подій. І як тільки Києві Центральна Рада утворила український уряд – Генеральний Секретаріат, він одразу скористався цим та представив його в австрійському парламенті. На той час у Львові була скликана Українська Національна Рада (УНР) – тимчасовий парламент майбутньої Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР). УНР була проголошена Українська держава на всій українській етнічній території Галичини, Буковини і Закарпаття, до якої мала б увійти «Ціла етнографічна українська область в Австро-Угорщині, – зокрема Східна Галичина з граничною лінією Сяну з влученням Лемківщини, північно-західна Буковина з містами Чернівці, Сторожинець і Серет та українська полоса північно-східної Угорщини».

Останній період в політичній кар'єрі Миколи Василька виявився найважчим і найвиснажливішим. Після повернення в Київ він стає активістом в Українській Народній Республіці, в основному в зовнішньо - політичній діяльності, тобто на тій ділянці праці, яку він знав якнайкраще. Політик високого рівня з беззаперечним авторитетом, він ще шість останніх років свого життя прислужився на розвиток української державності. Микола Василько був хорошим оратором і мав прекрасну як для політика рису – повний політичний імунітет. І першим

кроком в дипломатії була така серйозна місія, як переговори у Брест-Литовську наприкінці 1917 – на початку 1918 років. Результатом переговорів стало підписання мирної угоди між Українською Народною Республікою та країнами Почвірного союзу. І в цьому заслуга Василька, який володів ситуацією і мав свої тверді переконання. Настанови, які він надавав українській делегації, що вона повинна вимагати гарантій, аби з територій Буковини та Галичини, на яких проживають українці, був створений окремий коронний край в складі Австро-Угорщини, лягли в основу таємної угоди саме за сприяння Василька. Згідно цієї угоди австро-угорський уряд мав обов'язок до 1 липня 1918 року з української частини Галичини й української частини Буковини утворити один коронний край в складі Австро-Угорщини з широкою автономією. Але згодом під тиском поляків австрійська влада відмовилася від цього проєкту. Тим більше, що восени цього року стало зрозуміло, що Австро-Угорщина та її союзники зазнали поразки у війні.

Навесні 1919 року в австрійському банку у Відні були заблоковані рахунки УНР в сумі 300 млн. М.Василько через своїх австрійських знайомих у вищих фінансових колах домігся, щоб їх розблокували. Його авторитет був настільки високим та беззаперечним, що аби вирішити якесь надзвичайно важливе питання, йому достатньо було надіслати свою візитівку.

На дипломатичній ниві Микола Василько завжди захищав ідею соборності української нації та держави. Влітку 1919-го його призначили послом УНР у Швейцарії, а вже в наступні роки він керував одразу п'ятьма українськими амбасадами – у Швейцарії, Німеччині, Італії, Австрії та Угорщині. Василько бачив майбутнє України в об'єднанні в єдиній державі. В листі до Костя Левицького він писав: «Не хочу, щоб ця війна, котра потягнула за собою великі жертви і між українцями, скінчилася без признання суверенної України». Завжди впевнений у своїх переконаннях, цю думку він коротко і чітко підтвердив «на конференції голів дипломатичних місій УНР в Карлсбаді 14 серпня 1919 р., заявивши: «Я твердо стою на самостійності держави нашої». І все робив для цього. Був навіть готовий йти на всілякі уступки, аби тільки зберегти українську державність, навіть ціною втрати окремих частин України, за що йому і тоді, і дотепер закидають докори. Влітку

1919 року Микола Василько очолив посольство УНР у Швейцарії. Маючи завдання налагодити зв'язки з іншими посольствами, які на той час знаходилися в Берні, він одразу ж почав переговори з представниками Польщі, Румунії та Чехословаччини. До нього зверталися з проханням і вимогою про постачання різних військових матеріалів, обладнання для госпіталів, військових лікарів і ще багато чого. Його дипломатична місія була настільки майстерною та професійною, що з перших кроків діяльності Василько набув заслужений авторитет в дипломатичних колах країн Центральної Європи. Декретом прем'єр – міністра від 19 листопада 1919 року він призначається послом в Берліні. Маючи багатий політичний та дипломатичний досвід він зумів налагодити зустрічі з послами Франції та Польщі, які не були дружньо налаштовані щодо України та її уряду. Це був дуже важкий період для уряду УНР, про який міністр праці і буковинець Осип Безпалко згадував, що «це був найстрашніший час існування нашого уряду перед довершенням польсько-української угоди». Українські війська були затиснуті з трьох боків білогвардійцями, червоноармійцями та поляками, згодом змушені були відступити на територію Галичини, де були інтерновані. Договір з поляками досі був не підписаний, місце перебування уряду невідоме. Зрозуміло, що така ситуація спричинила виникненню повного хаосу та панічним настроям. Цілковито ускладнило становищей те, що українські вклади в банках Німеччини, Австрії та Угорщини заблокували. І от в такий складний час Миколу Василька відправили в Берлін рятувати ситуацію.

До речі, попри те, що Василько був дуже забезпеченим, багато власних коштів вкладав в українську державність. Про це свідчить такий факт, що на утримання посольства в Швейцарії в 1919 році він витратив 100000 франків власних коштів.

Наприкінці 1921 року всі розуміли, що українська революція зазнає поразки. Події загострилися, становище еміграційного уряду УНР та всіх його представництв дуже ускладнилося, і, як це звично буває, почалися пошуки винних. Всі кошти, які були покладені на рахунки в закордонних банках, були заблоковані. М.Василько в той час писав: «…мій уряд для своїх видатків за кордоном має лише

мою особисту касу – чи вона довго витримає цей колосальний іспит…». Це підтверджували потім його колеги, що він місяцями утримував за кордоном дипломатичні українські служби власним коштом, а то були дуже немалі гроші. Як виявилося, єдиним, хто не розгубився, хто зміг зорієнтуватися в складній ситуації, хто користувався незаперечним авторитетом по всіх європейських столицях, був саме Василько. М.Василько дуже добре розумівся у внутрішній політиці європейських країн. І коли виникла загроза для керівництва уряду УНР, і для Симона Петлюри особисто, він визначив подальше безпечне місце його перебування в Парижі. Коли Микола фон Василько захотів залишити політичну діяльність, бо відчував перевтому і виснаження від такої праці, С.Петлюрі та голові уряду А.Левицькому вдалося вмовити його не йти, адже замінити «невтомного ветерана української державності» не було ким замінити.

Підтема 6: герб та походження роду

І ось ми підійшли до маєтку Миколи Василька на вул. Новий Світ (нині вул.Т.Шевченка) в Чернівцях. Це симпатична вілла, але без фанатичної помпезности, зважаючи на становище та статки його власника. І тільки вензель на брамі свідчить про те, що в ньому мешкав український громадсько-політичний діяч, професійний дипломат, представник шляхетського роду з Буковини Микола фон Василько. Тут, під час десятилітнього ювілею депутатської діяльності, в 1908 р. численне товариство вітало його на бенкеті. Греко-католицький парох Келестин Костецький зафіксував у своїй хроніці, що познайомився з Миколою Васильком у Василя фон Воляна, а також бачився з ним у домі професора слов'янської філології Чернівецького університету Омеляна Калужняцького. Лікар та громадський діяч В.Волян був одружений на рідній тітці Василька «баронівною Петріно». В.Волян мав чималий вплив на Миколу, тому переконав його долучитись до «українського табору» в протистоянні національних рухів Буковини.

На брамі Ви можете споглядати герб давнього українського боярського роду Васильків, який походить з часів Київської Русі і вперше згадується в 1097 році. Рід Васильків, за сімейними переказами, походив від теребовлянського князя Василька Ростиславича (правнука Ярослава Мудрого), який жив наприкінці XI – на

початку XII століття. В період Молдавського князівства він зрумунізувався, або, як тоді казали, зволощився. Вже з часів середньовіччя в документах Молдавського канязівства є чимало згадок про цей рід і про ті землі та села, які їм належали. В XV столітті князь Молдавії надав право роду Васильків на володіння маєтками в селі Лукавець. А за видатні заслуги в польській армії в битві при Хотині 1673 року польський король в грамоті від 4 лютого 1676 року надає родині Васильків титул баронів. В акті Дивану Молдови від 24 січня 1681 року згадується, що рід Миколи Василька є великими боярами. Пізніше їхньою власністю став Берегомет, а вже на початку XIX століття Васильки володіли селами Банилів Молдавський, Іспас, Баінце, Лукавець, Берегомет, Панка, Жадова, Мигове, Калинківці, Слободзія-Комарівці. Це були одні з найбільших землевласників Буковини. Бояри Василько обрали родовим гніздом містечко Берегомет, про що згадується в документі 1773 року. Згодом за їх сприяння було відбудувано храм Св. Миколая на місці старої дерев'яної церкви, який освятили в 1786 році. Грамотою від 14 липня 1855 року лицар Йордакі Василько отримав від імператора Франца Йосипа I титул австрійського барона з приставкою Серетський (Serecki) для себе і своїх нащадків. Саме він почав будівництво замку Берегомет, в який переїхав 18 квітня 1861 року. Звичайно, що всі вони належали до австрійської аристократії, займали найвищі державні посади на той час і прийняли присягу на вірність Австрійському імператору, Грамотою від 19 жовтня 1918 року імператором Карлом I Василькам присвоєно титул графа.

Підтема 7: спокій

Ще досить нестарого чоловіка Миколу Василька швидко покидали сили від такого непосильного фізичного і психологічного навантаження. Василько раптово відійшов у вічність у віці 57 років 2 серпня 1924 року від нападу важкої форми астми в курортному містечку Бад-Райхенгалль (Баварія). Похований славетний український діяч на православному цвинтарі в районі Тегель міста Берлін. Протягом тривалого часу його могила вважалася втраченою. Тільки в 2013 році її вдалося віднайти та впорядкувати. Народний депутат від Буковини Геннадій Москаль уклав угоду з берлінською фірмою, яка спеціалізується на догляді за

похованнями, аби місце вічного упокоєння барона Миколи фон Василька зберігалося в належному вигляді. А 2015 року іменем Василька названо вулицю в Чернівцях.

Висновки та прощання

Ось таким насиченим, сповненим злетів і падінь було життя Миколи фон Василька, політика і дипломата, щирого українця за покликом душі, який завжди дослухався до думок громади, проте постійно мав своє бачення ситуації. Замолоду взяв він собі за ідею створити українську державу, пропагувати українську мову та підтримувати українців, так і поклав на це весь свій талант, знання, енергію, здоров'я і багатство.

Зараз пропоную всім охочим завітати до закладу, спробувати Віденську каву та відчути атмосферу Австрійського періоду.

Висновки до розділу 4.

Проведення різноманітних конкурсів, завданням яких є розробка нових туристичних маршрутів, сприяє активному туризму у регіоні. Це твердження можна й застосувати до розвитку літературного туризму в Чернівцях. Адже, у 2021 році тут було проведено один із таких конкурсів - «Слідами Букової землі» за романом Марії Матіос.

Одним з представлених на конкурсі маршрутів є «Стежками лицаря Миколи Василька», який може залучити все більшу кількість людей до активної популяризації літературного туризму в Чернівцях.

Екскурсія зацікавлює її учасників атмосферою австрійських Чернівців, опису перипетії із життя відомого, проте зараз вже забутого, представника тогочасної аристократії – Миколи Василько.

Також, варто відмітити, що екскурсія залучає та привертає увагу до себе не лише гостів міста Чернівці, а й його мешканців. Цей факт робить її універсальною для втілення в життя.

ВИСНОВКИ

Результати магістерської роботи дозволяють зробити наступні висновки:

1. Літературні туризм активно популяризується серед усіх туристів в світі. Особливості цієї форми туристичного обслуговування пов’язані з потребою докладати більших зусиль та навувати нових навичок для його планування й організації, при цьому необхідно застосувувати творчий підхід та користуватися оригінальними рішенями.

2. Сьогодні світовий досвід в організації літературного туризму набуває нових тенденцій: використання в організації літературних екскурсій інноваційних технологій, проведення фестивалів та форумів, що присвячені літературі, міжнародні літературні турне від знаменитих письменників та поетів. Це все переймає для розвитку літературного туризму й Україна. Розробляються проєкти, де впроваджують технології креативних індустрій для популяризації як в регіонах, так і по країні, літературних екскурсійних маршрутів.

3. Чернівці є містом з великим потенціалом для розвитку літературного туризму, в тому числі й літературних екскурсій. Під час таких заходів як літературні фестивалі та літературні конкурси - розкривається культурне надбання міста. Вся увага при цьому приділяється українським та зарубіжним літературним митцям, що мешкали чи відвідували Чернівці в свій час.

4. Посилює увагу до історії та культурного надбання Чернівців й проведений конкурс «Слідами Букової землі» за романом-панорамою Марії Матіос. Появу нових та свіжих літературних маршрутів спричинив саме цей конкурс, який з часом привабить все більшу кількість туристів у регіон. Так, одним з варіантів є розроблений нами маршрут «Стежками лицаря Миколи Василька», який є частиною розвитку літературного туризму в Чернівцях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Herbert D. Literary places, tourism and the heritage experience / David Herbert. // University of Wales Swansea. – 2000. – С. 12.
2. Squire S. The cultural values of literary tourism / Shelagh Squire. // The cultural values of literary tourism. – 1993. – С. 7.
3. Кляп М. П. Сучасні різновиди туризму / М. П. Кляп, Ф. Ф. Шандор. – Київ: Знання, 2011. – 334 с.
4. Butler R. Literature as an inuence in shaping the image of touristdestination / R. Butler. – Canada, 1986.
5. Величко В. В. Організація рекреаційних послуг / В. В. Величко. – Харків, 2013. – 202 с.
6. Король О.Д. Організація екскурсійних послуг у туризмі: навчально-метод. посібник / О.Д. Король. – Чернівці: Чернівецький національний університет, 2016. – 3, 144 с.
7. Hoppen A. Literary tourism: Opportunities and challenges for the marketingand branding of destinations? / A. Hoppen, L. Brown, A. Fyall. // Literary tourism: Opportunities and challenges for the marketingand branding of destinations?. – 2014. – №3.
8. Strielkowski W. Literature and tourism in European cities / Strielkowski. // Journal of Language and Literature. – 2015.
9. Топ-10 літературних пішохідних екскурсій по світу [Електронний ресурс] // ІДЕЇ ДЛЯ ПОДОРОЖЕЙ. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: https://uk.theplanetsworld.com/5940-top-10-literary-walking-tours-of-the-world-uk.
10. Wang H. Comparing literary tourism in Mainland China and Taiwan: The Lu Xun Native Place and the Lin Yutang House / H.-J. Wang. // Tourism Management. – 2017. – №59.
11. Treagus P. THE WORLD'S BEST LITERATURE FESTIVALS / Phil Treagus. // The reading lists. – 2020.

12. Нестор Літописець. Повість минулих літ / Нестор Літописець. – Київ. - XII ст.
13. Михед О. Що таке українська література? [Електронний ресурс] / Олександр Михед // Ukrainer. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: https://ukrainer.net/literatura/.
14. Мистецький арсенал [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://artarsenal.in.ua/pro-nas/misiya/.
15. BookForum [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://bookforum.ua/p/about.
16. Пасічник В. «Читати Київ»: екскурсія від українських письменників / Віта Пасічник. // Українки
17. Ukrainian Tour [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://www.ukrainiantour.com/ua/.
18. ToursDeKiev [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://toursdekiev.com.ua/.
19. Тудойсюдой [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://ua.tudoy-sudoy.od.ua/.
20. Андреоллі-тур [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://andreolli.com.ua/.
21. Ольга Кобилянська [Електронний ресурс] // Історико-краєзнавчий портрет Чернівецької області – Режим доступу до ресурсу: https://bukportret.info/chernivtsi/vidatni-osobistosti-chernivtsi/olga-kobylyanska/.
22. Кобилянська О. Дещо про ідею жіночого руху [Електронний ресурс] / Ольга Кобилянська – Режим доступу до ресурсу: https://osvita.ua/school/literature/k/69836/.
23. Вовк В. Місце: чернівецькі адреси Лесі Українки [Електронний ресурс] / Василь Вовк // Віче інфо – Режим доступу до ресурсу: https://www.weche.info/blog/mistsia-9/post/mistse-chernivetski-adresi-lesi-ukrayinki-5714.

24. ФРАНКО І ЧЕРНІВЦІ [Електронний ресурс] // Муніципальна бібліотека. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: http://dobrabiblioteka.cv.ua/ua/news?id=779683.
25. Сімович Василь [Електронний ресурс] // Тернопільська обласна бібліотека для молоді – Режим доступу до ресурсу: https://tobm.org.ua/simovych-vasyl/.
26. Літературні Чернівці [Електронний ресурс] // Чернівецьке екскурсійне бюро – Режим доступу до ресурсу: https://chernivtsi-tours.com.ua/literaturni_chernivtsi&lang=ua.
27. Гусєва Т. Видатні письменники і поети Чернівців [Електронний ресурс] / Тетяна Гусєва. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: https://chernivetski.info/uk/article-2464-vidatni-pismenniki-i-poeti-chernivciv.
28. Місяць Пауля Целана [Електронний ресурс] // Видавництвом 21. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: https://www.books-xxi.com.ua/news/misyats-paulya-tselana-z-vidavnitstvom-21.
29. Роза Ауслендер [Електронний ресурс] // Історико-краєзнавчий портрет Чернівецької області – Режим доступу до ресурсу: https://bukportret.info/chernivtsi/vidatni-osobistosti-chernivtsi/roza-auslender/
30. Відомі літературні діячі, історики та філологи говорили у Чернівцях про творчість Ауслендер [Електронний ресурс] // Погляд. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: https://pogliad.ua/news/chernivtsi/vidomi-literaturni-diyachi-istoriki-ta-filologi-govorili-u-chernivcyah-pro-tvorchist-auslender-354558.
31. Чернівці – таємна столиця німецької літератури – професор, літературознавець [Електронний ресурс] // ТВА. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: https://tva.ua/2018/11/11/chernivtsi-taiemna-stolytsia-nimetskoi-literatury-profesor-literaturoznavets/.

32. Георг Дроздовський і Чернівці. До 120 річчя від дня народження поета [Електронний ресурс] // Муніципальна бібліотека. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: http://www.dobrabiblioteka.cv.ua/ua/news?id=1085843&fbclid=IwAR0U8S1Mze8cOjr8HhTJwJsh82J-fQMhXBoFFH8RPeHGQvof7wEFAL3O8qs
33. Невідома Буковина: 12 фактів про Ґреґора фон Реццорі [Електронний ресурс] // Молодий буковинець – Режим доступу до ресурсу: https://molbuk.ua/chernovtsy_news/213896-nevidoma-bukovyna-12-faktiv-pro-reora-fon-reccori.html.
34. Міхай Емінеску: румунський Шевченко з Буковини [Електронний ресурс] // Друг читача. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: https://vsiknygy.net.ua/person/23591/.
35. Міжнародний поетичний фестиваль MERIDIAN CZERNOWITZ [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://www.meridiancz.com/pro-festyval-2/.
36. Літературний центр Пауля Целана [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://celanzentrum.com/ua/uber-uns.
37. На Буковині оголосили конкурс на розробку туристичного маршруту за романом Марії Матіос [Електронний ресурс] // Чернівецький промінь. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: https://promin.cv.ua/2021/02/12/na-bukovyni-oholosyly-konkurs-na-rozrobku-turystychnoho-marshrutu-za-romanom-marii-matios.html.
38. У Чернівцях стартував конкурс «Слідами Букової землі» за романом Марії Матіос [Електронний ресурс] // Шпальта. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: https://shpalta.media/2021/02/16/u-chernivcyax-startuvav-konkurs-slidami-bukovo%D1%96-zemli-za-romanom-mari%D1%96-matios/.

ДОДАТКИ

Додаток А

Терезіанум, м. Відень

Додаток Б

Микола Василько із дружиною Джетті Вінклер. Париж. Ейфелева вежа.

Додаток В

Централь площа, м. Чернівці

Додаток Г

Кав'ярня «Під чорним орлом»

Додаток Д

Підписання мирного договору з Україною. 9 лютого 1918 рік. Крайній ліворуч Микола Василько.

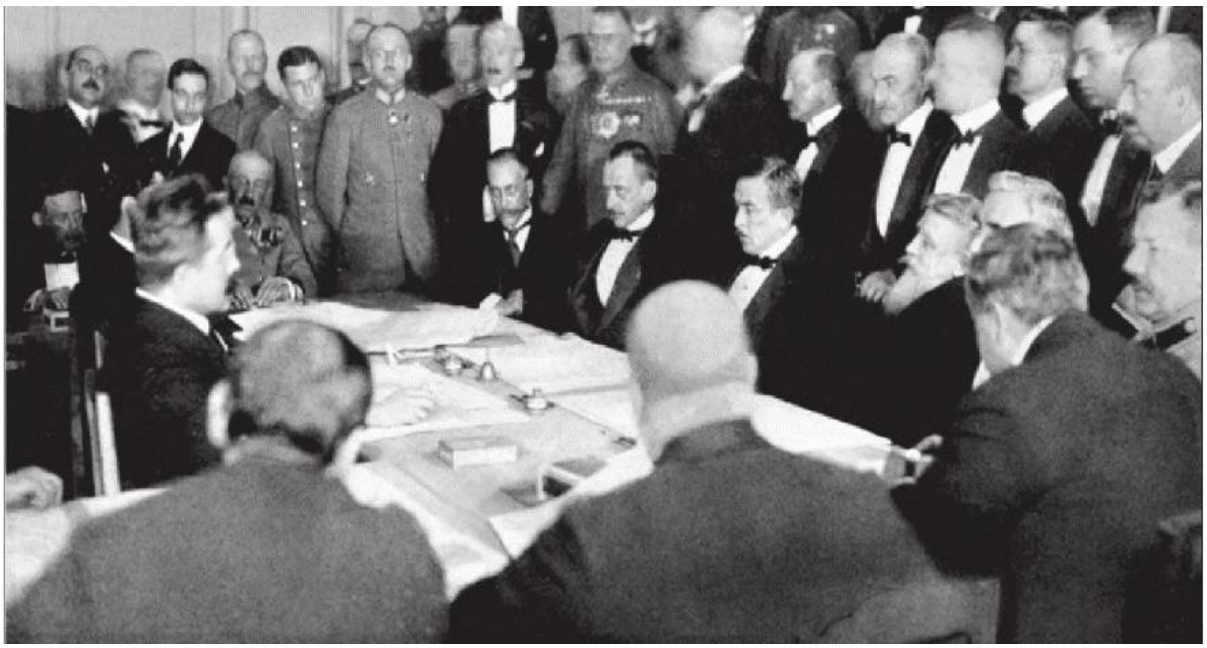

Додаток Е

Представники України на переговорах у Бресті-Литовському. Посередині Микола Василько.

Додаток Є

Микола Василько з Симоном Петлюрою та генерал-хоружним Володимиром Сікевичем.

Додаток Ж

Герб роду Васильків 1788 року (на основі гербу Сас)

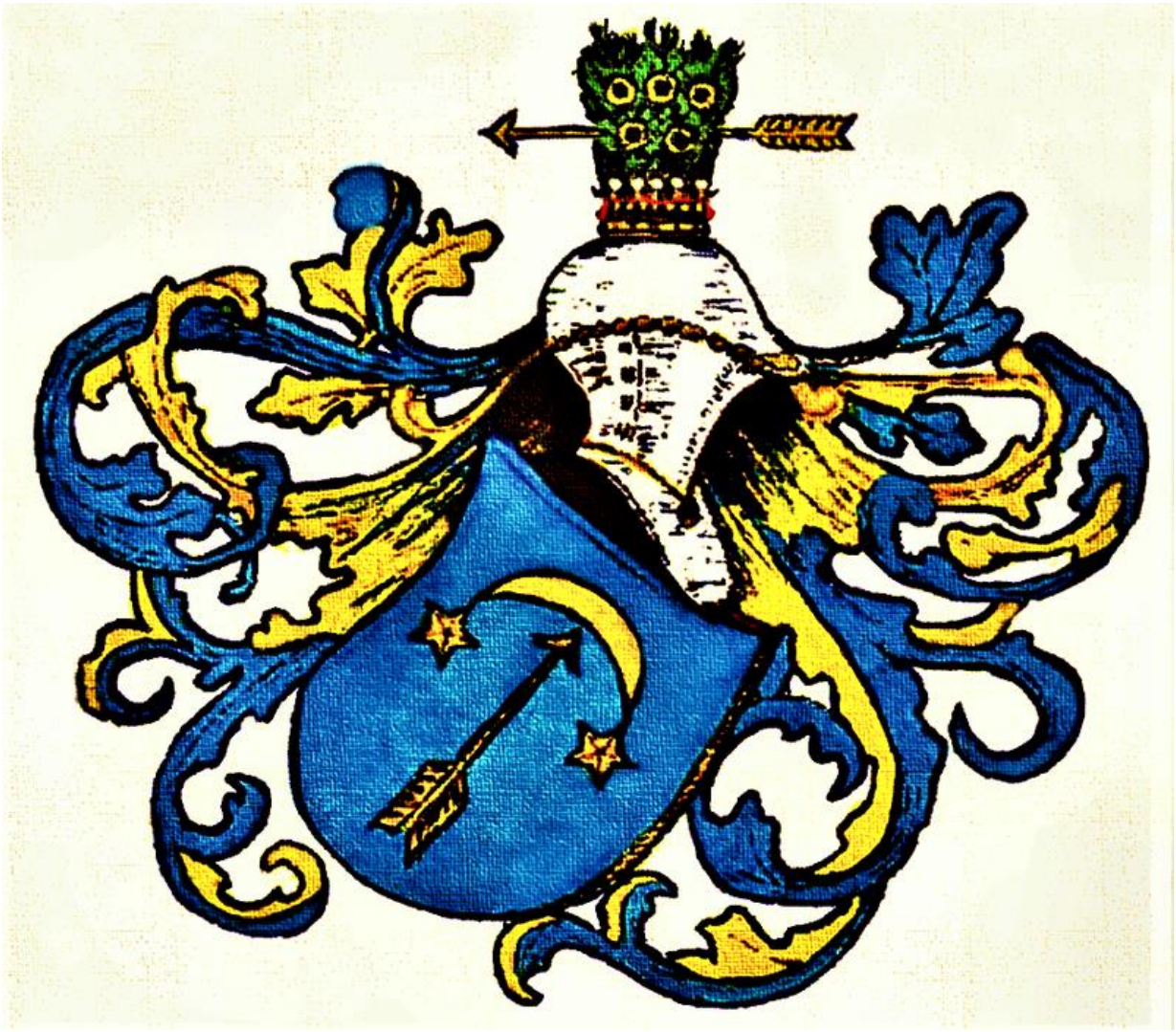

Додаток З

Могила Миколи фон Василька на православному кладовищі “Тегель” у Берліні